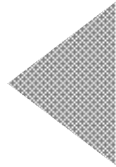

آسیب‌شناسی تأثیر توسعه فرهنگ غربی بر حریم خصوصی خانواده ایرانی

فاطمه افشاری^۱

(تاریخ دریافت ۹۴/۳/۱۷ - تاریخ تصویب ۹۴/۸/۱۵)

چکیده

یکی از مسائل مهم در عرصه حریم خصوصی خانواده ایرانی، تأثیر توسعه فرهنگ غربی بر آن است. توسعه فرهنگ غرب، بر ابعاد مختلف حریم خصوصی خانواده در ایران شامل ارتباطات، اطلاعات و حریم خصوصی فیزیکی شامل محل زندگی و جسمانی و به طور خاص، پوشش دارای آثار منفی است. توسعه فرهنگ غرب، در بعد حریم خصوصی فیزیکی شامل پوشش و محل زندگی، منطبق با فرهنگ و عرف جامعه ایرانی و اسلامی نبوده و موجب نقض حریم خصوصی فرد می‌گردد اما به دلیل قاعده اقدام، امکان اعتراض به نقض حریم خصوصی وجود ندارد. از سوی دیگر، توسعه تکنولوژی و گسترش وسایل ارتباط جمعی، در بسیاری از موارد همراه با نقض حریم خصوصی ارتباطات و اطلاعات خانواده است. شش ارتباط الکترونیک، ردیابی اطلاعات مرتبط با هویت فرد و محتوای پیام‌های ارسالی از طریق اینترنت، نظارت‌های دوربینی با دوربین مداربسته در محیط خانه، استفاده از گیرنده‌های ماهواره‌ای در خانواده‌ها، وسایل شوند و... از موجبات نقض حریم خصوصی خانواده به شمار می‌رود. بنابراین باید پذیریم

که توسعه فرهنگی غرب که منطبق با فرهنگ ایرانی-اسلامی نمی‌باشد، منجر به اضمحلال حریم خصوصی خانواده خواهد شد، اما پیشرفت فرهنگ بومی شده به دلیل انطباق با فرهنگ ایرانی-اسلامی پذیرفته شده و این خطر را برای حریم خصوصی به دنبال نخواهد داشت.

واژگان کلیدی: توسعه، فرهنگ غرب، حریم خصوصی، حریم خصوصی خانواده، فرهنگ ایرانی-اسلامی، پیشرفت فرهنگی.

مقدمه

حریم خصوصی^۱، یکی از بنیادی‌ترین و اساسی‌ترین حقوق بنیادین بشری است. هر شخص حق دارد از حریم خلوت بهره‌مند باشد و اطلاعات آن را از دسترس نامحرمان دور نگاه دارد. حریم خصوصی، ملجأ و مجالی است برای با خود بودن و آن‌هایی که تنها می‌خواهیم با آن‌ها باشیم و بازداشتن فرد از چنین حقی، به معنای نادیده انگاشتن آزادی اراده، حق بر تعیین سرنوشت خود و از بین بردن حیثیت و حرمت اوست (ر.ک بهره‌مند و جلالی فراهانی، ۱۳۹۳: ۶؛ برزگر، ۱۳۸۸ و ۱۳۸۹: ۸). عواطف عمیق و همبستگی روحی حاکم بر اعضای خانواده، گاهی این ذهنیت را در انسان پدید می‌آورد که شاید هیچ‌گونه حریم خصوصی برای ورود هریک از اعضا در امور دیگر اعضا وجود ندارد؛ اما به نظر می‌رسد حریم خصوصی در مناسبات خانوادگی میان اعضا نیز وجود دارد (نقیبی، ۱۳۸۹: ۶). ترسیم قلمرو حریم خصوصی در خانواده به این معناست که هرگونه تعرض و دست‌یازی غیرمجاز به آن، باید با واکنش و اعمال ضمانت اجرا همراه باشد اما در ترسیم این قلمرو باید توجه شود که حق آگاهی و آزادی اطلاعات به خطر نیفتد (بهره‌مند و جلالی فراهانی، ۱۳۹۳: ۷).

از سوی دیگر در جهان امروز تمام جوامع در پی توسعه همه‌جانبه در جوامع خود می‌باشند. هر توسعه‌ای مستلزم تغییرات است و فرآیند توسعه بدون تغییرات عمیق در ساختارهای فرهنگی و اجتماعی، محقق نخواهد شد. بعد فرهنگی تنها یکی از اجزای توسعه نیست، بلکه عامل اساسی است. یعنی توسعه‌ای که نتواند حیات فرهنگی را تشخیص دهد و از آن بهره‌مند شود یا از

نظام‌های ارزشی، سنت‌ها، باورها و ... چشم‌پوشی کند، موفق نخواهد بود. همچنین اگر توسعه فرهنگی متکی بر الگوهای خارجی باشد، خلاقیت فرهنگ بومی را از رشد باز می‌دارد و ظرفیت جامعه را برای مقابله با فرهنگ و الگوهای ناخواسته خارجی و وارداتی سست می‌کند. در تحقیق پیش رو برآنیم تا این مسأله اساسی را در ارتباط با دو متغیر توسعه فرهنگ دیگر بر حریم خصوصی خانواده بررسی کنیم که توسعه فرهنگ غرب، چه تأثیری در حریم خصوصی خانواده ایرانی دارد؟ فرضیه ابتدایی این پرسش آن است که توسعه فرهنگ غربی، آثاری منفی بر حریم خصوصی خانواده دارد. برای پاسخ به پرسش موردنظر در ابتدا لازم است مفهوم حریم خصوصی و ابعاد آن بررسی شده، سپس مفهوم توسعه فرهنگی مورد مطالعه قرار گرفته و تفاوت ابعاد کمی و کیفی توسعه و توسعه فرهنگی بومی شده و غیر آن بررسی می‌گردد. پس از آن تأثیر توسعه فرهنگی بر حریم خصوصی فیزیکی شامل پوشش و محل زندگی بررسی شده و در قسم دوم آن، تأثیر توسعه فرهنگی بر حریم خصوصی ارتباطات و اطلاعات بر مبنای توسعه کمی وسایل ارتباطی فرهنگی بررسی خواهد شد و در نهایت نتیجه‌گیری خواهیم کرد.

مفهوم‌شناسی و تحدید مصادیق

قبل از بحث در خصوص تأثیر توسعه فرهنگی بر ابعاد مختلف حریم خصوصی خانواده ابتدا لازم است مفهوم و ابعاد حریم خصوصی و توسعه فرهنگی مشخص گردد تا پس از تعیین آن، محدوده بحث واضح شود.

۱- توسعه فرهنگ غربی

توسعه فرهنگ از دو واژه «توسعه» و «فرهنگ» ترکیب شده که تک‌واژه‌ها بررسی می‌شود.

الف- توسعه

توسعه فرآیندی بسیار پیچیده است که طی آن، جامعه از یک دوره تاریخی به دوره تاریخی جدیدی منتقل می‌شود. این فرآیند در هر مرحله از جریان انتقالی خویش، ابعاد مختلف زندگی را متحول می‌سازد. لذا تردیدی نیست که توسعه، مفهومی ارزشی است که همراه با فرض‌های هنجاری بر الگویی انتزاعی از جامعه دلالت دارد که بر طبق ارزش‌گذاری مطلوب و مثبت محاسبه می‌شود و از آینده جامعه‌ای مفروض در زمان مشخص حکایت دارد (ر.ک عظیمی،

۱۳۷۴: ۱؛ کاظم‌زاده و کوهی، ۱۳۸۹: ۲۰۱).

تعاریف توسعه پس از جنگ جهانی دوم، عمدتاً بر رشد اقتصادی تأکید می‌کردند و هدف آن را دستیابی به بهره‌وری اقتصادی هرچه بیشتر در نظر می‌گرفتند؛ اما رفته رفته به سایر ابعاد توسعه نیز توجه کردند و در تعاریف خود، تعریف جدیدی مبتنی بر کلیه ابعاد توسعه ارائه دادند. پیترونالدسن^۱ توسعه را به وجود آوردن تعبیرات اساسی در ساخت اجتماعی گرایش‌ها، نهادها برای تحقق هدف‌های جامعه می‌داند (دینی، ۱۳۷۰: ۵۸). لیمان^۲ توسعه را محدود و منحصر در رشد اقتصادی نمی‌داند. به عقیده وی، توسعه جریانی چند بعدی است که در خود، تجدید سازمان و سمت‌گیری متفاوت کل نظام اقتصادی- اجتماعی را به همراه دارد. توسعه علاوه بر بهبود در میزان تولید و درآمد، شامل دگرگونی اساسی در ساخت‌های نهادی، اجتماعی، اداری است (ازکیا، ۱۳۷۰: ۱۸). به تعبیر دیگر می‌توان توسعه را رشد، تغییر و دگرگونی در همه زوایا و ابعاد زندگی انسان دانست و آن را فرآیندی به شمار آورد که نهایتاً بر ساختن جهانی نو منجر می‌شود (افراسیابی، ۱۳۸۸: ۵۸).

مایکل تودارو^۳ نیز معتقد است توسعه باید علاوه بر جنبه مادی و پولی زندگی مردم، سایر جنبه‌ها را نیز در بر بگیرد؛ لذا باید به عنوان جریان چند بعدی که مستلزم تجدید سازمان و تجدید جهت‌گیری مجموعه نظام اقتصادی و اجتماعی کشور است، مورد توجه قرار گیرد. از این رو، توسعه، علاوه بر بهبود وضع درآمدها، رشد اقتصادی، کاهش نابرابری‌ها، ریشه کن کردن فقر و تولید، آشکارا متضمن تغییرات بنیادی در ساخت‌های نهادی، اجتماعی و اداری و نیز طرز تلقی عامه و در بیشتر موارد حتی آداب و رسوم و اعتقادات است (تودارو، ۱۳۶۷: ۱۱۵؛ ر.ک رشید پور، ۱۳۸۷: ۶۳). توسعه هم واقعی است مادی و هم حالتی ذهنی، که بر حسب آن، جامعه از طریق ترکیب فرآیندهای اجتماعی، اقتصادی و نهادی، وسایلی را برای به دست آوردن زندگی بهتر تأمین می‌کند (تودارو، ۱۳۶۷: ۱۳۸). با توجه به تعاریف مذکور باید گفت، با وجودی که رشد یک مفهوم اقتصادی است، توسعه، مفهومی اعم از رشد بوده و سایر جنبه‌های فعالیت

۱- Peter Donlason

۲- Lyman

۳- Todaro

اشخاص را نیز در نظر دارد.

ب- فرهنگ

مصدر واژه فرهنگ، فرهیختن به معنای ادب و هنر و علم آموختن یا آموزاندن بوده است و فرهنگ در اصل، به معنای علم و هرآنچه در رده شایستگی‌های اخلاقی و هنری جای دارد، می‌باشد (آشوری، ۱۳۸۱: ۱۷). در فرهنگ عمید نیز فرهنگ برابر با علم، دانش، ادب، آموزش، تعلیم و تربیت، کتاب، هنر، معرفت و آثار علمی یک ملت آمده است (عمید، ۱۳۶۴: ۷۷۰)؛ اما معنای فرهنگ در کاربرد جدید آن و معادل با واژه Culture، دارای ابعاد گسترده و چند بعدی است و اندیشمندان حوزه‌های مختلف علوم انسانی، هریک بنا به اقتضای حوزه علمی خود، تعریفی از این واژه ارائه داده‌اند (افراسیابی، ۱۳۸۸: ۳۷).

تعریف جامع از فرهنگ که با برقراری حصر و محدودیت خاص، بخش وسیعی از فعالیت‌ها و کنش‌ها و ساختارهای اجتماعی را نادیده نگیرد و مانع از بررسی و مطالعه ابعاد گوناگون فرهنگ نگردد و از سوی دیگر، با ارائه تعاریف کلی و همه شمول، کلیه معیارها و شاخص‌های بررسی و مطالعه فرهنگ را از میان نبرد، با توجه به دو بعد اساسی فرهنگ یعنی ارزش‌ها و کردارهای زیبایی‌شناختی و جهان‌نمادین و مادی، تعریف زیر از فرهنگ را می‌توان ارائه نمود: «فرهنگ مجموعه کاملی است از ویژگی‌های خاص روانی و جسمانی، فکری و عاطفی که یک جامعه یا گروهی انسانی تعریف می‌کنند. فرهنگ، علاوه بر هنر و ادبیات، شیوه‌های زندگی، حقوق اساسی اشخاص، نظام‌های ارزش، سنت‌ها و باورها را دربرمی‌گیرد» (یونسکو، ۱۹۸۲؛ رک فاضلی، ۱۳۷۶: ۱۳؛ یونسکو، ۱۳۷۶: ۱۴).

این تعریف، دو امر را خاطر نشان می‌سازد: نخست آن‌که فرهنگ، یک تمایل فردی نیست؛ بلکه اساساً امری اجتماعی است و دوم آن‌که تمامی فعالیت‌هایی را که به واسطه آن‌ها یک جامعه خود را تعریف می‌کند و هویت می‌یابد را دربرمی‌گیرد. عبارت فرهنگ در بعد عمومی، نشأت گرفته از اندیشه «ادوارد تایلر» مردم‌شناس بزرگ انگلیسی است که «فرهنگ را مجموعه‌ای از توانایی‌ها، شناخت، باورها، اشیا، فنون، هنرها و قوانین می‌داند که هر انسانی از جامعه‌ای که در

آن عضو است دریافت می‌کند و در قبال آن تعهداتی به عهده دارد» (فکوهی، ۱۳۷۹: ۲۴۵؛ صالح امیری، ۱۳۸۹: ۱۹). به تعبیر دیگر، فرهنگ، مجموعه ادراکات انسانی (اعم از محسوسات فناوری و مهارت)، معقولات (علم و معرفت) و باورها (نظام ارزشی و اخلاق جمعی) که به توافق جمعی رسیده باشد (زاهد، ۱۳۸۴: ۸۳).

پس باید اذعان نمود فرهنگ، مجموعه الگوهای ذهنی و معنایی مشترک میان افراد متعلق به یک گروه، طبقه یا جامعه است که از طریق کنش‌های اجتماعی افراد ساخته می‌شود. اما این نکته نیز بسیار قابل توجه است که فرهنگ، پس از ایجاد، از محدوده این کنش‌ها فراتر رفته و بر شکل‌گیری این کنش‌ها تأثیر بسیار می‌گذارد و افراد با استفاده از آن‌ها به تجربه، توصیف، تفسیر و ارزیابی هستی و زندگی اجتماعی خود و دیگران می‌پردازند. این مجموعه الگوهای ذهنی و معنایی مشترک، همواره در جریان کنش‌های کنشگران، بازتولید و بازتفسیر می‌شوند و از رهگذر همین کنش‌ها در طول زمان تغییر می‌یابند (اجتهادنژاد کاشانی و پرویز اجلائی، ۱۳۹۳: ۴۳). از این رو «فرهنگ» عبارت خواهد بود از کلیه ساخته‌ها، پرداخته‌ها، اندوخته‌ها، آداب و رسوم، مقررات، عقاید، هنرها و دانستنی‌های عامه یک قوم یا ملت که از نسلی به نسل بعد منتقل می‌شود (زاهد، ۱۳۸۴: ۱۹).

رکان^۱ نیز مبتنی بر این مبنا، فرهنگ را مجموعه انبوهی از ایده‌های مرتبط به هم در نظر می‌گیرد که مجموعه باورهای عامیانه در مورد این که چه چیزی درست و طبیعی است و چگونه باید عمل کرد را معین می‌کنند. از نظر وی، این باورها جهان‌شمول نیستند و دارای محدوده زمانی و مکانی مشخصی هستند. از این رو اهمیت فرهنگ در این است که تمامی حوزه‌های مفهومی دنیای سیاسی و اجتماعی انسان‌ها را دربرمی‌گیرد (روهان^۲، ۱۹۹۸: ۹-۱۴). پس فرهنگ یک جامعه مجموعه افکار و اعمال، بایدها و نبایدها، هنجارها، ارزش‌ها و نظام اعتقادات جامعه است که مشتمل بر سنت‌ها، آداب و رسوم، مذاهب، ایدئولوژی، تشریفات مذهبی، میراث، زبان و کلیه عبادت‌ها یا دیدگاه‌های مشترک دیگر است (قاضیان، ۱۳۷۱: ۱۷).

بر اساس تعریف فرهنگ به برداشت‌های ذهنی و عقاید و ارزش‌های حاکم در بین گروه‌های

۱ - Rochon

۲ - UNESCO

مسلط جامعه، دو بعد متمایز مادی و غیرمادی برای آن متصور است (ر.ک اسمیت، ۱۳۸۷: ۱۳). ابعاد مادی، مجموعه پدیده‌هایی که محسوس و ملموس و قابل اندازه‌گیری با موازین کمی و علمی است که شامل ابزارها و اشیایی است که به دست اعضای پیشین جامعه ساخته شده و برای اعضای حاضر به جای مانده‌اند (آگ برن، ۱۳۴۹: ۱۰۰) و بعد غیرمادی شامل مسائلی است که با موازین کمی قابل اندازه‌گیری نیست. این مجموعه شامل آداب و رسوم و معتقدات، علوم و هنرهایی است که عمدتاً به وسیله زبان و خط فراگرفته می‌شوند (روح‌الامینی، ۱۳۶۸: ۲۴).

به دلیل ایجاد و گسترش مفهوم توسعه در فرهنگ غرب، واژه توسعه، بار معنایی خاصی در همه ابعاد به ویژه در بعد توسعه فرهنگ دارد که لازمه رسیدن به توسعه فرهنگ، تحقق ملزومات تعیین شده برای آن توسط فرهنگ غرب است؛ به همین سبب، در سال‌های اخیر، واژه پیشرفت به جای واژه توسعه در کشور پیشنهاد شده تا با گرفتن نقاط مثبت در تعریف توسعه، ابعاد توسعه فرهنگ غربی را کنار گذاشته و به صورت بومی شده، گام‌های رو به جلو را بپیماید؛ به همین سبب، استفاده از واژه توسعه در این مقاله، به طور عامدانه، نشان‌دهنده مفهوم غربی آن در برابر پیشرفت است.

کشورهای در حال توسعه و جهان سوم، در یک فرایند طولانی متوجه شدند که الگوی توسعه فرهنگ غربی، نمی‌تواند پاسخگوی دردها و نیازهای آنها باشد و نمی‌تواند به توسعه‌یافتگی بینجامد. به همین سبب به سوی سیاست «توسعه درون‌زا» روی آوردند (خانی، ۱۳۹۲). در این خط مشی، به جای الگو گرفتن از فرهنگ مغرب زمین، بر فرهنگ و ارزش‌های خودی، بومی و ملی به عنوان نقطه آغازین هرگونه حرکت روبه جلو تأکید می‌کنند (خانی، ۱۳۹۲) که باید متناسب با مبانی فرهنگی هر جامعه تعریف شده و براساس حفظ هویت بومی پیگیری کنیم (زاهد، ۱۳۸۴: ۸۱ و ۸۶). به عبارت دیگر، پیشرفت فرهنگی، فرآیندی است که نمی‌تواند از خارج کسب شود یا همچون هدیه‌ای توسط دیگران اهدا شود، بلکه باید از درون هر جامعه تولید شود و در یک سلسله مراحل متوالی به اشکال پیشرفته و تکامل یافته‌تری تبدیل می‌گردد.

الگوی پیشنهادی یونسکو برای توسعه فرهنگ نیز توسعه درون‌زاست. در این رویکرد این اصل در نظر گرفته می‌شود که توسعه باید بر پایه خواست هر جامعه استوار گردد و هویت ژرف آن را بیان کند (یونسکو، ۱۹۸۲). با توجه به این اصل، الگوی استاندارد برای رسیدن به توسعه وجود ندارد و برنامه و خط‌مشی‌های آن، از کشوری به کشور دیگر و از موقعیتی به موقعیت دیگر،

متفاوت خواهد بود (یونسکو، ۲۰۰۰: ۲۵). برخی دیگر این مفهوم را با نام انسجام درونی نامیده و آن را عبارت از توجه کردن به اهمیت عوامل داخلی توسعه و اولویت دادن به آن‌هاست. به این ترتیب، اساس توسعه‌یافتگی، به عوامل محیطی می‌دانند (سریع‌القلم، ۱۳۷۳: ۱۰۴-۱۰۲).

توسعه فرهنگی به مفهوم غربی آن همراه با برخی تغییرات فرهنگی، توسعه تکنولوژی و پذیرش برخی از نمادهای فرهنگی مدرن است (زاهد، ۱۳۸۴: ۸۱) اما توسعه فرهنگی درون‌زا به دنبال این است که با توجه به فرآیند مدرنیته و مدرنیزاسیون با یک رویکرد درونی و بومی و بهره‌مندی از پیامدهای مؤثر بیرونی توسعه، به شناخت عمیق باورها، میراث فرهنگی و ارزش‌های بومی و محلی جامعه خود پردازد (کاظم‌زاده و کوهی، ۱۳۸۹: ۱۸۷ و ۱۸۹). این توسعه وقتی اتفاق می‌افتد که همه پیشرفت‌ها در متن و بطن فرهنگ رخ دهد. وقتی توسعه عیناً وارداتی باشد و محصولات آن نیز از فرهنگ‌های دیگر برخاسته باشد، فرهنگ موجود منفعل و حتی مضمحل می‌شود (خانی، ۱۳۹۲). در جهان رقابتی امروز، کشورهایی که برای فرهنگ خود، هدف و برنامه‌ای نداشته باشند، به وسیله دیگر فرهنگ‌ها کنار گذاشته خواهند شد (کاظم‌زاده و کوهی، ۱۳۸۹: ۱۹۸).

توسعه فرهنگی ویژگی ملی دارد و در درون هر کشور و جامعه خاص انجام می‌شود. به عبارت دیگر توسعه فرهنگی در هر کشور با کشورهای دیگر متفاوت است و کشور و جامعه می‌تواند مبتنی بر سنت‌های تاریخی خود، توسعه فرهنگی خاص خود را داشته باشد و این نقطه تفاوت توسعه فرهنگی با «جهانی شدن فرهنگ» است (خانی، ۱۳۹۲). در واقع در توسعه فرهنگی، سنن و تجارب گذشته و قدیمی یک جامعه، حالت انباشت‌پذیر به خود می‌گیرند که بر اساس آن می‌توان آینده‌ای نو بر اساس شناختی از نیازها و شرایط تازه بازاندیشی و بازسازی کرد (خانی، ۱۳۹۲).

اگر زیرساخت‌های فرهنگی نادیده گرفته شود و فقط الگو برداری از مدل‌های خارجی صورت پذیرد، لوازم و تکنولوژی، پوشش و مواد غذایی و ... وارد می‌شود که با واقعیت‌های آن کشور تطابق ندارد که در نهایت بی‌هویتی و گسیختگی در جامعه را گسترش می‌دهد (صالح امیری، ۱۳۸۹: ۱۲۹).

۲- حریم خصوصی خانواده

در این قسمت مفهوم حریم خصوصی، حریم خصوص خانواده و ابعاد آن بررسی می‌شود.

الف - حریم خصوصی

اصطلاح حریم خصوصی نخستین بار در سال ۱۸۹۰ استفاده شد. نشریه حقوقی هاروارد، مقاله‌ای به قلم آقایان ساموئل وارن و لویس براندیس تحت عنوان «حق تمتع از خلوت» منتشر کرد (انصاری، ۱۳۸۶: ۶۴). این نویسندگان، مقاله مذکور را به دنبال چاپ یک گزارش ناخوشایند پیرامون ازدواج دختر وارن نوشتند و به انتقاد از مطبوعات و کسانی پرداختند که عواطف، احساسات، افکار و حیثیت دیگران را ملعبه هوی و هوس خود قرار می‌دهند و امور خصوصی دیگران را زیر پا می‌گذارند. آن‌ها در این مقاله اعلام کردند: «مطبوعات در هر زمینه - ای از حدود آشکار نجابت و نزاکت تجاوز می‌کنند. اراجیف و شایعات بی‌اساس به صورت یک حرفه شده است که با گستاخی و بی‌شرمی دنبال می‌شود. برای ارضای سلیقه‌های شهوانی، جزئیات روابط جنسی را در ستون صفحات روزانه منتشر می‌کنند. برای سرگرم کردن خوانندگان، ستون پشت ستون پر از شایعات بی‌خودی است که به وسیله دخالت بدون اجازه در حوزه خصوصی و خلوت دیگران به دست می‌آید. سختی و پیچیدگی زندگی، وابستگی ناشی از پیشرفت تمدن، دوری گزیدن انسان از دنیا را گاهی اوقات ضروری می‌سازد». تحت تأثیر فرهنگی که در حال پیشرفت است، انسان نسبت به انظار عمومی حساس‌تر شده است به قدری که تنهایی و خلوت برایش اهمیت اساسی پیدا کرده است؛ ولی ابتکارات و اختراعات مدرن از طریق تجاوز به خلوتش، او را دچار ناراحتی‌ها و فشارهای روحی و روانی دردناک‌تر و شدیدتر از صدمات جسمی می‌کند (موسی‌زاده و مصطفی‌زاده، ۱۳۹۱: ۴۸ و ۴۹).

حریم خصوصی یا خلوت معادل واژه Privacy در دو معنا به کار رفته است: ۱- موقعیت تنها بودن یا بدون مزاحم؛ ۲- آزادی از مداخله یا نظارت و توجه عمومی (لغت‌نامه پیشرفته آکسفورد^۱، ۱۹۸۹: ۹۸۹) در فرهنگ حقوقی آکسفورد نیز این حق به معنای تنها به حال خود بدون مزاحم رها شدن آمده است (فرهنگ حقوقی آکسفورد^۲، ۱۹۹۷، ۳۵۴). حریم از ریشه حرم، در صورتی که به انسان اضافه شود، به معنای چیزی است که باید از آن دفاع کرد و به خاطر آن جنگید (ابن منظور، ۱۴۱۴: ۱۶۸). در فرهنگ فارسی، حریم به معنای بازداشتن از، بازداشت کرده

۱- Oxford advanced learner's dictionary

۲- Oxford Dictionary of Law

و حرام کرده شده که مس آن جایز نیست، چیزی که حرام باشد و دست بدان نتوان کرد، چیزی که آن را حمایت کنند(دهخدا، ۱۳۷۷: ۸۹۰۴)؛ آنچه از پیرامون خانه و عملیاتی که بدان متعلق باشد، مکانی که حمایت و دفاع از آن واجب باشد(معین، ۱۳۸۵: ۹۷۳) آمده است. خصوصی نیز به معنای به کسی مربوط بودن معنا می‌شود(شهبازقهفرخی، ۱۳۹۲: ۵۷). از حق بر حریم خصوصی نیز با حق خلوت تعبیر شده است که به معنای تنهایی گزیدن، انزوا، تنها نشستن، جای خالی از اغیار، جای آسایش(معین، ۱۳۸۵: ۲۳۹) آمده است. همچنین خلوت را جایی می‌دانند که در آن، جز نزدیکان و محرمان، کس دیگری را حق حضور نیست(دهخدا، ۱۳۷۷: ۵۳۶).

حریم در فقه نیز به معنای چیزی است که نزدیک شدن به آن برای غیر صاحبش ممنوع است(مجلسی، ۱۴۰۶، ج ۶: ۲۴۱) که گاه به مال اضافه می‌شود و گاه به انسان. وقتی حریم در مورد انسان به کار می‌رود به معنای چیزی است که انسان از آن دفاع و حمایت می‌کند و بر سر آن می‌جنگد(مجلسی، ۱۴۰۳، ج ۲۹: ۲۸۴) که شامل آبرو و اهل و عیال می‌شود و در کنار مال و جان به کار برده شده است(شهید ثانی، ۱۴۱۹، ج ۱۵: ۴۹؛ موسوی خمینی، ۱۳۷۹، ج ۱: ۴۶۳؛ شهید اول، ۱۴۱۴، ج ۲: ۵۹).

در قطعنامه کنفرانس استکهلم در سال ۱۹۶۷ در خصوص حق خلوت بیان شده که «حق فرد بشر است که آن طور که قصد دارد زندگی کند و در مقابل الف- هرگونه مداخله در زندگی خصوصی خانوادگی و داخل او؛ ب- هرگونه تعرض به سلامت جسمی یا روحی و به آزادی اخلاقی و معنوی او؛ ج- هرگونه تعرض به شهرت و شرافت او؛ د- هرگونه تفسیر مضر از گفته‌ها و اعمال او؛ ه- افشای بی‌موقع امور ناراحت‌کننده مربوط به زندگی خصوصی او؛ و- استفاده از اسم، هویت و عکس او؛ ح- هرگونه فعالیت به منظور جاسوسی درباره او، درکین نشستن، او را تحت نظر قرار دادن و عرصه را بر او تنگ کردن؛ ط- توقیف مکاتبات او؛ ی- استفاده سوء از مخابرات کتبی یا شفاهی او؛ ک- افشای اطلاعاتی که او داده یا گرفته؛ برخلاف قاعده حفظ اسرار مربوط به شغل و حرفه(موسی‌زاده و مصطفی‌زاده، ۱۳۹۱: ۵۴).

حریم خصوصی در اصطلاح به طور مکرر، در میان مباحث مختلف مورد استفاده و بحث قرار گرفته و در میان فرهنگ‌ها و جوامع گوناگون همواره ارزشمند بوده و مورد حمایت بوده است اما با این حال، تعریف، برداشت و توصیف واحد و خاصی از این مفهوم وجود ندارد و فلاسفه و

نظریه پردازان حقوقی همواره در ارائه تعریف از حریم خصوصی با مشکل مواجهند.^۱ این امر به دلیل تفاوت در فرهنگ‌ها، تغییرات سیاسی، اجتماعی و فرهنگی در جوامع در طی تاریخ و تفاوت در نوع نگاه و نگرش به این اصطلاح و نقش و جایگاه آن در جوامع بوده است. به طوری که مصادیق و قلمروی خلوت و حیطه خصوصی، از فرهنگی به فرهنگ دیگر، از جامعه‌ای به جامعه دیگر و از زمانی به زمان دیگر متفاوت است (موسی‌زاده و مصطفی‌زاده، ۱۳۹۱: ۵۰). از این رو، می‌توان گفت حریم خصوصی یک مفهوم سیال است (انصاری، ۱۳۸۳: ۱۹۷) و درک از حریم خصوصی و قلمرو و مصادیق آن در فرهنگ‌ها و موقعیت‌های گوناگون متفاوت است. حتی در میان بخش‌های مختلف یک جامعه نیز گرایش‌های گوناگون نسبت به حریم خصوصی وجود دارد. همین امر موجب شده برخی از صاحب نظران از نسیت حریم خصوصی سخن گویند (انصاری، ۱۳۸۶: ۲۰؛ انصاری، ۱۳۸۴: ۲۰۲؛ ر.ک حبیب‌پور گتایی و غفاری، ۱۳۹۰: ۸۲) با این توضیح، تعاریف مختلفی از حریم خصوصی ارائه شده است:

برخی منطبق با تعاریف ابتدایی حریم خصوصی، آن را به معنای حق محرمانه بودن خصوصیات شخص یا مال وی از انظار عمومی می‌دانند مگر در مواقع ضرورت و ایجاب نفع و مصلحت مهم فردی یا عمومی (هارلو، ۱۳۸۳: ۱۶۳).

برخی معتقدند حریم خصوصی را می‌توان قلمرویی از زندگی هر فرد است که آن فرد نوعاً و عرفاً یا با اعلان قبلی انتظار دارد دیگران بدون رضایتش به آن قلمرو وارد نشوند و یا به اطلاعات آن دسترسی نداشته باشند (انصاری، ۱۳۸۳: ۴۱؛ انصاری، ۱۳۸۶: ۳۴؛ انصاری، ۱۳۸۴: ۱۹۵؛ ر.ک صفایی و جعفری، ۱۳۹۱: ۱۳۷) و حق حریم خصوصی، حق زندگی کردن با میل و سلیقه خود و با حداقل مداخله و ورود دیگران است (انصاری، ۱۳۸۶: ۱۱).

برخی دیگر منطبق با آن حریم خصوصی را قلمرو و محدوده‌ای از اعمال و ویژگی‌های شخص می‌دانند که برای عموم آشکار نیست و در وهله نخست به فرد معینی اختصاص دارد و وی نیز تمایل به افشای آن ندارد، ورود دیگران بر این فضا را بر نمی‌تابند و در مقابل ورود و نظارت بر آن نیز واکنش نشان می‌دهد (شهباز قهفرخی، ۱۳۹۲: ۵۵ و ۵۸)

برخی دیگر از نظریه پردازان، حق خلوت را متضمن یک پناهگاه امن یا منطقه حفاظت شده برای

آدمیان می‌دانند که اطلاع، ورود و نظارت بر آن منحصراً در اختیار اوست و مداخله دیگران در آن و یا دسترسی به آن بدون اذن او، بازرسی دقیق، تفتیش و پرس‌وجو درباره امور شخصی و مسائلی که به هیچ‌کس مربوط نیست مجاز نیست و دخالت دیگری در آن ممکن است باعث جریحه‌دار شدن احساسات شخص یا تحقیر شدن وی نزد دیگران به عنوان موجود انسانی شود (ر.ک نیسی‌بام، ۱۳۸۱: ۱۹۸؛ موسی‌زاده و مصطفی‌زاده، ۱۳۹۱: ۵۲؛ اسکندری، ۱۳۸۹: ۱۴۷؛ حبیب‌پور گنابلی و غفاری، ۱۳۹۰: ۸۲؛ آقابابایی و موسوی، ۱۳۹۲: ۲۲؛ برزگر، ۱۳۸۸ و ۱۳۸۹: ۹). که البته استثنائاتی بر این نظریه وارد است و ممکن است بازرسی‌هایی به حکم قانون، برخی ضرورت‌های اجتماعی و مصالح مهم در جامعه انجام پذیرد.

در تعریف حریم خصوصی اغلب تعاریف آن را حق بر تنها ماندن، محدود کردن دسترسی به خود و توانایی ایجاد مانع در برابر دسترسی ناخواسته به انسان، محرمانگی و پنهان ساختن برخی امور از دیگران، حمایت از شخصیت و کرامت، کنترل بر اطلاعات شخصی، صمیمیت و نزدیکی و ... معنا می‌کنند (انصاری، ۱۳۸۳: ۶۶-۱) که برخی گسترده‌تر و برخی خاص‌تر بوده و در مواردی نیز با یکدیگر تداخل و هم‌پوشانی دارند (برای دیدن تعاریف مختلف ر.ک موسی‌زاده و مصطفی‌زاده، ۱۳۹۱: ۶۰-۵۰) اما قدر مشترک همه تعابیر، حق بودن چنین امری است که هر فردی از افراد جامعه دارای یک قلمرو خاص و غیرقابل نفوذ است که هیچ شخصی حق ورود به آن را ندارد. (راعی، ۱۳۸۹: ۱۱۶).

از مجموع تعاریف ارائه شده، عناصر حریم خصوصی شامل خصوصی بودن، خفا و محرمانه بودن و عدم جواز ورود به آن و یا اطلاع از آن بدون اجازه، مصونیت، آزادی از محدودیت‌های قانونی و حقوقی، استقلال در تصمیم‌گیری، استقلال نسبت به زمان و میزان افشای اطلاعات است (اسکندری، ۱۳۸۹: ۱۵۸) و مهم‌ترین مشخصه‌های حق خلوت و حریم خصوصی، «دور از انتظار عموم بودن»، «آزادی» و «مصونیت» دانست که مشخصات مذکور، لازم و ملزوم یکدیگرند. «دور از انتظار عموم بودن» این است که رویدادها یا اطلاعات مربوط به شخص، از آن اطلاعاتی باشند که در یک مکان عادتاً خصوصی مثل منزل، اتاق هتل یا در حکم خصوصی مانند دفتر وکیل، فرم‌گزینش شغلی واقع یا اظهار شده باشند و آشکار شدن یا وقع آن‌ها در محل‌ها و مکان‌های عمومی صورت نگرفته باشد؛ منظور از «آزادی»، یکی آزادی از قید و بند محدودیت، عادات و رسوم، فشار و کنترل و دیگری، آزادی در انجام یا عدم انجام و چگونه عمل کردن در

مکان خصوصی است و منظور از «مصونیت»، تکلیفی بر گردن دیگران اعم از اشخاص حقیقی و حقوقی است که مزاحم و متعرض زندگی خصوصی، افکار، احساسات، امنیت، خانه، حیثیت و شخصیت افراد نشوند؛ یعنی زندگی خصوصی اشخاص، مصون از تعرض و نقض است (موسی-زاده و مصطفی‌زاده، ۱۳۹۱: ۵۶).

با توجه به این مفاهیم، تعریف حریم خصوصی در محدوده خانواده نیز از فرهنگی به فرهنگ دیگر و از یک نظام اجتماعی به نظام اجتماعی دیگر متفاوت است و عواملی مانند تراکم جمعیت، درجه تعامل افراد، الگوهای منزل، تقسیم کار، ماهیت خانواده و دیگر روابط اجتماعی بر آن تأثیر دارند (انصاری، ۱۳۸۳: ۲۰۲)، به تعبیر دیگر می‌توان حریم خصوصی خانواده را محدوده‌ای از عقاید، احساسات، رفتارها و ویژگی‌های هر عضو خانواده دانست که برای دیگران آشکار نباشد یا از افشای آن راضی نباشد و در مقابل ورود و نظارت دیگر اعضا واکنش نشان دهد (نقیبی، ۱۳۸۹: ۵) که شامل حق زندگی در خانه خود، بدون نگاه مزاحم دیگران و حق بودن در یک اتاق خواب یا اتاق خصوصی بی‌آن‌که شخص مزاحمی بتواند وارد شود (موسی‌زاده و مصطفی‌زاده، ۱۳۹۱: ۵۰)، مصون بودن شخص از دخالت دیگران در امور خانوادگی و زناشویی و نیز مصون بودن از تفتیش و تجسس درباره وضع جسمانی و احوال شخصی و سایر امور او، استراق سمع گفتگوهای خصوصی فرد و ثبت آن به وسیله ضبط صوت و غیره و یا گرفتن عکس شخص و یا مونتاژ آن بدون اجازه او و انتشار آن، مداخله در زندگی خصوصی فرد است.

ب- ابعاد حریم خصوصی خانواده

از نظر تاریخی، مقصود کسانی چون جان لاک و استوارت میل که به طرح حریم خصوصی و عدم دخالت دولت پرداخته‌اند، عمدتاً متوجه عقیده مذهبی و بلکه مطلق عقاید بود. هم‌چنان که تساهل ابتدا به عقاید مذهبی، پس از آن به مطلق عقاید و سپس به قلمرو اعمال نیز سرایت کرد و حق خلوت در شکل عدم مداخله دولت در رفتارهای خصوصی اشخاص اعمال گردید (آقابابایی، ۱۳۸۹: ۲).

در روزگار امروز باید اذعان کرد که حریم خصوصی یک مفهوم سیال است. آنیتا آلن^۱ چهار

شکل از محدوده حریم خصوصی را تصور می‌کند: حریم خصوصی اطلاعاتی، حریم خصوصی فیزیکی، حریم خصوصی در تصمیم‌گیری‌ها، حریم خصوصی مالکیتی (بیشامپ، تام و پیلدرس^۱، ۲۰۰۹: ۲۹۶)، اما اغلب نویسندگان چهار شاخه اصلی برای آن در نظر می‌گیرند که شامل حریم خصوصی مکانی شامل منازل خصوصی و محل کار، جسم افراد، اطلاعات شخصی و ارتباطات خصوصی (ر.ک انصاری، ۱۳۸۳، ۱؛ بهره‌مند و جلالی فراهانی، ۱۳۹۳، ۶؛ ولی‌زاده اوغانی، ۱۳۹۳: ۵۱؛ صفایی و جعفری، ۱۳۹۱: ۱۳۷؛ واعظی و علی‌پور، ۱۳۸۹: ۱۳۴؛ برزگر، ۱۳۸۸ و ۱۳۸۹: ۸؛ معین‌آبادی، ۱۳۸۳: ۲۶۸؛ منصورنژاد، ۱۳۸۶: ۱۴۵؛ کوشکی، ۱۳۸۶: ۱۳۶؛ آقابابایی، ۱۳۸۹: ۴؛ سیدسعادت، ۱۳۹۲: ۱۶۰؛ شهبازقهفرخی، ۱۳۹۲: ۵۸؛ فنوتی و جاوور(الف)، ۱۳۹۰: ۷) است گرچه برخی نیز گستره آن را محدودتر یا وسیع‌تر از موارد مذکور می‌دانند (ر.ک افشار و نعمتی، ۱۳۸۸ و ۱۳۸۹: ۶۲؛ اسدی، ۱۳۸۸: ۳)^۲.

در اعلامیه مقامات حقوقی کشورهای اروپایی شرکت‌کننده در نشست کمیسیون بین‌المللی حقوقدانان در استکهلم در ۱۹۶۷ نیز آمده است: ... برخی امور که باید زندگی اشخاص در برابر آن حمایت شود عبارتند از: دخالت در زندگی خصوصی، مسکن و خانواده، دخالت در تمامیت جسمی و ذهنی یا آزادی روحی و فکری، تعرض به شرف، آبرو و اعتبار شخص، در معرض تهمت قرار گرفتن، افشای غیرموجه اموری از زندگی شخص که موجب ایذا می‌شود، استفاده از نام، هویت یا تشابه وی، جاسوسی، دخالت بی‌مورد، مشاهده یا تحت مراقبت قرار دادن شخص، دخالت در مکاتبات شخص، افشای اطلاعات، سوء استفاده از مکاتبات خصوصی، نوشته‌های خصوصی یا اظهارات شفاهی خصوصی (آقابابایی، ۱۳۸۹: ۵) که به طور نسبی می‌توان پنج بعد ذکر شده را در این میان یافت.

در گذر زمان و به ویژه در نیم سده اخیر، در پی دستیابی بشر به فناوری‌ها و همچنین نوآوری در سبک زندگی بشر، دگرگونی‌های کم و بیشی در گستره و گونه‌های مشمول در هریک از شاخه‌های پنج‌گانه حریم خصوصی ایجاد شده است که از تأثیرپذیرترین آن‌ها، حریم خصوصی اطلاعات و ارتباطات اشخاص در پی دستیابی به فناوری‌های اطلاعاتی (رایانه‌ای) و

۱ - Beauchamp, Tom and Childress

۲ - حریم خصوصی را به طور کلی می‌تواند بر دو نوع فیزیکی و اطلاعاتی تقسیم کرد.

ارتباطی (مخابراتی) بوده است (بهرمند و جلالی فراهانی، ۱۳۹۳: ۶).

در خصوص بیان ماهیت و مصداق هریک از ابعاد باید ذکر کنیم که حریم خصوصی مکانی به معنای حق بر داشتن خلوت و تنهایی در منزل و عدم کنترل بر وی و حمایت در برابر تجسس و تفتیش‌ها را شامل می‌شود (انصاری، ۱۳۸۳: ۱۹۷)؛ حریم خصوصی اطلاعات که شامل تصویب قوانینی است که اطلاعات مشخص نظیر اطلاعات مالی، پزشکی و ... افراد را تحت مراقبت و کنترل قرار می‌دهد تا محرمانه مانده و از پردازش و انتشار داده‌های شخصی جلوگیری کند. این حوزه به حفاظت اطلاعات هم معروف است که با ورود رسانه و امکان دستیابی به اطلاعات افراد و اعلان عمومی، وجود آن ضروری‌تر به نظر می‌رسد؛ حریم خصوصی جسمانی که به حفاظت از جسم افراد در مقابل تعرضات جسمانی و بدنی مانند آزمایش‌های ژنتیکی و ... مربوط می‌شود؛ حریم خصوصی ارتباطات، دربردارنده امنیت و محرمانه ماندن محتوای کلیه اشکال ارتباط افراد در جامعه اعم از مستقیم و غیرمستقیم شامل امنیت پست‌های الکترونیک و تلفن‌ها، پست و سایر اشکال ارتباطات را عهده‌دار است (ر.ک پروجردی، ۱۳۸۳؛ راعی، ۱۳۸۹: ۱۱۶ و ۱۱۷؛ منصورنژاد، ۱۳۸۶: ۱۴۵).

تمایز بارز حریم ارتباطی و اطلاعاتی اشخاص این است که در حریم ارتباطاتی، از بستر ارتباطی و تبادل داده‌ها و نه خود آن‌ها حمایت می‌شود. لذا تفاوتی نمی‌کند که چه نوع اطلاعاتی جابه‌جا شود. ممکن است اطلاعات عمومی باشد لیکن به دلیل قرار گرفتن در چنین موقعیتی، از مزایای محرمانگی برخوردار شود. اما در حریم خصوصی اطلاعات، نوع اطلاعات مهم است و بنابراین کوشش می‌شود تعریف روشن و مشخصی از آن به عمل آید مانند اطلاعات شخصی در برابر اطلاعات عمومی و تقسیم‌بندی اطلاعات شخصی به عادی و حساس (انصاری، ۱۳۸۶: ۳۱۷) همچنین حریم خصوصی ارتباطات، به ابعادی از محرمانگی و شخصی بودن ارتباطات افراد در جامعه اطلاق می‌شود، که براساس قواعد حاکم بر این نوع حریم، هر شخصی در برخی انواع ارتباطات فردی و اجتماعی خویش می‌تواند جنبه‌هایی از سری بودن روابط و ارتباطات را از جامعه انتظار داشته باشند؛ به گونه‌ای که از دید عموم محفوظ مانده و افراد غیرمجاز، حق تجسس و پایش و رهگیری آن‌ها را نداشته باشند (قنواتی و جاوور(ب)، ۱۳۹۰: ۳۴).

با توجه به بیان ابعاد مختلف حریم خصوصی، مواردی موجب نقض این حریم می‌گردد: از جمله موارد نقض حریم خصوصی مکانی شامل ورود بدون اجازه به منازل و اماکن خصوصی، ضبط و

کنترل مکالمات و استراق سمع، تفتیش و بازرسی منازل و خودرو شخصی مگر به حکم قانون، به کارگماردن دوربین، نگاه کردن به منزل دیگران؛ نقض حریم خصوصی ارتباطات و اطلاعات از طریق کنترل مکالمات افراد، نامه و نوشته‌های فرد، اطلاعات موجود در کامپیوتر و موبایل و پرده‌داری مطبوعات و رادیو و تلویزیون (ر.ک موسی‌زاده و مصطفی‌زاده، ۱۳۹۱: ۵۶؛ برزگر، ۱۳۸۸ و ۱۳۸۹: ۱۰؛ نقیبی، ۱۳۸۹: ۸؛ سیدسعادت، ۱۳۹۲: ۱۶۰) و نقض حریم خصوصی جسمانی با خیره شدن به شخص، توقیف، تفتیش، واکاوی لباس و تفتیش اندام‌های درونی بدن شخص و بازرسی بدنی (ر.ک شهبازقهفرخی، ۱۳۹۲: ۵۸؛ نقیبی، ۱۳۸۹، ۸؛ سیدسعادت، ۱۳۹۲: ۱۶۰). حقوق می‌شود.

در خصوص حریم خصوصی خانواده نیز چهار بعد مذکور و ناقضان آن عیناً وجود دارند. در این تحقیق با تقسیم‌بندی کلی‌تر دو عنوان حریم خصوصی فیزیکی شامل ۱- پوشش و ۲- حریم خصوصی مکانی و حریم خصوصی ۳- ارتباطات و ۴- اطلاعات همراه هم بررسی می‌شود.

تأثیر توسعه فرهنگ غربی بر حریم خصوصی فیزیکی خانواده

در بررسی تأثیر ابعاد مختلف توسعه فرهنگ غربی بر حریم خصوصی خانواده، ابتدا حریم خصوصی فیزیکی شامل پوشش اعضای خانواده (در محدوده حریم خصوصی جسمانی) و محل زندگی بررسی می‌شود:

۱- تأثیر توسعه فرهنگ غربی بر حریم خصوصی پوشش اعضای خانواده

پوشش کلمه‌ای فارسی و به معنای پوشاندن چیزی و هر چیزی است که روی چیز دیگر را بپوشاند (عمید، ۱۳۶۴، ج ۱: ۵۸۳) مفهوم پوشش اعم از مفهوم حجاب است که الزام دینی در خصوص پوشش دارد (حبیب‌پور گتایی و غفاری، ۱۳۹۰: ۸۵).

هدف از پوشیدن لباس علاوه بر حفظ انسان از آسیب‌های محیطی، ایجاد و حفظ حریم خصوصی جسمانی و انصراف ذهن‌ها و چشم‌ها از حوزه حریم اشخاص است. پوشش و لباس تابع فرهنگ، عرف، دین و قانون جامعه است و باید منطبق با آن باشد تا بتواند حریم خصوصی جسمانی فرد را تأمین نماید (حبیب‌پور گتایی و غفاری، ۱۳۹۰: ۹۷). بنابراین اگر لباسی با این هدف مغایرت داشته باشد و شخص بدون در نظر گرفتن عرف، زمان و مکان یا سایر عوامل

مؤثر، نوع پوشش خاصی را انتخاب کند و در نتیجه ذهن‌ها و نگاه‌های دیگران را به سوی شخص جلب کند، حریم خصوصی خود را در معرض آسیب قرار می‌دهد و نمی‌تواند به بهانه حریم خصوصی، مانع نظاره دیگران شود. بنابراین پوشیدن لباس مغایر با فرهنگ و عرف، موجب نقض حریم خصوصی افراد توسط خود ایشان می‌گردد. (ر.ک شهبازقهفرخی، ۱۳۹۲: ۶۱؛ حبیب‌پور کتابی و غفاری، ۱۳۹۰: ۹۷؛ معین‌آبادی، ۱۳۸۳: ۲۸۵). امروزه با توسعه فرهنگ غربی و عدم انطباق و تطبیق آن با فرهنگ داخلی در کشور ما در عرصه پوشش، به طور مشهودی این امر در جامعه دیده می‌شود که لباس افراد مغایر با فرهنگ و عرف بوده و این امر موجب نقض حریم خصوصی فرد می‌گردد اما در عمل به دلیل قاعده اقدام، امکان اعتراض ایشان به نقض حریم خصوصی وجود ندارد.

موضوع حریم خصوصی پوشش هنگامی حساس‌تر می‌شود که شخص، قصد حضور در عرصه عمومی را دارد. با توجه به این‌که پوشش بارزترین نمود خارجی یک فرد است، باید به مردم حاضر در عرصه عمومی حق داد که در صورت خاص بودن نوع پوشش شخص، به وی توجه کنند اما در مکان خصوصی مانند منزل شخصی و حالت استراحت یا در اتاق خواب، فرد حق دارد حتی با لباس خاص گرچه مخالف عرف و شرع، حضور داشته باشد و سایر افراد خارج از محفل نمی‌توانند به نوع پوشش وی تعرض کنند یا با فناوری نوین، عکس و فیلم وی را منتشر سازند. این امر مصداق نقض حریم خصوصی فرد است (ر.ک شهبازقهفرخی، ۱۳۹۲: ۶۱؛ حبیب‌پور کتابی و غفاری، ۱۳۹۰: ۹۷؛ معین‌آبادی، ۱۳۸۳: ۲۸۵).

موضوع دخالت دولت‌ها در نوع پوشش افراد در راستای حفظ منافع عمومی و ارزش‌های حاکم بر جامعه نیز تنها در خصوص پوشش غیرمتعارف در مکان‌های عمومی ممکن است و در غیر این صورت، موجب نقض حریم خصوصی افراد می‌گردد. گرچه برخی این میزان از دخالت دولت را نیز دخالت در عرصه حریم خصوصی افراد می‌دانند که این مسأله با بیان نفع عمومی جامعه قابل توجیه است.

۲- تأثیر توسعه فرهنگ غربی بر حریم خصوصی محل زندگی خانواده

مکانی که مختص خلوتگاه انسان است، اساسی‌ترین و بارزترین مصداق حریم خصوصی است. منزل جایی است که افراد در آن‌جا به دور از محدودیت‌ها و فشارهای جامعه، آرامش فکر و

جسم خود را بازمی‌بایند و ارتباطات صمیمی خود را شکوفا می‌کنند. محدوده این فضا و وسعت آن مهم نیست بلکه اصل وجود آن مهم است (شهبازقهفرخی، ۱۳۹۲: ۶۱؛ ر.ک بهشتی، ۱۳۸۶: ۱۲۰؛ مرتضی، ۱۳۸۷: ۱۳۳). منزل مکان و فضایی است که شخص در آن سکونت دارد و حق دارد بی‌هیچ‌گونه مزاحمت و تعرضی آزادانه به سر ببرد (کوشکی، ۱۳۸۶: ۱۳۹). هیچ‌کس حق ندارد بدون اجازه فرد و سرزده وارد منزل فرد شوند. ورود دیگران به آنجا یا عرفاً مجاز نیست یا مالک یا متصرف قانونی به نحو مشخصی در چارچوب قانون، ورود دیگران به آن اماکن را ممنوع اعلام کرده است چه به طور دائم یا موقت (ر.ک شهبازقهفرخی، ۱۳۹۲: ۶۱ و ۶۴؛ کوشکی، ۱۳۸۶: ۱۳۹).

از مصادیق نقض حریم خصوصی منزل، سرکشی و نگاه به منزل دیگران، نصب وسایل استراق سمع و دوربین‌ها، ضبط و کنترل مکالمات و تفتیش و بازرسی منازل است (شهبازقهفرخی، ۱۳۹۲: ۶۶).

قبلاً ذکر شد که توسعه باید با توجه به ارزش‌های هر جامعه شکل گیرد و ویژگی بومی بودن و انطباق با فرهنگ داخلی را به همراه داشته باشد. به نظر می‌رسد توسعه فرهنگ غربی در زمینه حریم خصوصی منزل، نوع خاصی از معماری را طراحی کرده و در نظر گرفته که انطباقی با فرهنگ ایرانی-اسلامی در جامعه ما ندارد و کاملاً منطبق با فرهنگ جوامع غربی طراحی شده است. بررسی معماری سنتی و مقایسه آن با معماری نوین، تفاوت معماری نوین با فرهنگ جامعه ما را به وضوح نشان می‌دهد و آشکار می‌سازد که معماری سنتی توجه بسیاری به حفظ حریم خصوصی خانواده داشته اما این امر در معماری نوین دیده نمی‌شود.

همواره باید بر این نکته توجه داشت که خانه یک شیء یا ساختمان صرف نیست. خانه را نمی‌توان یک‌باره پدید آورد. خانه از ابعاد زمان و تداوم برخوردار است و محصول تدریجی تطبیق خانوادگی و فردی با جهان است (پالاسما، ۱۳۸۹: ۱۱۷). به اعتقاد راپاپورت، فرهنگ شامل اعتقادات مذهبی، ساختار اجتماعی قبیله، خانواده، روش زندگی و شیوه ارتباطات اجتماعی افراد، نقش مؤثری در مسکن و سازمان تقسیمات فضایی آن داشته است (مسائلی، ۱۳۸۸: ۲۹) و نیاز به حریم خصوصی و عمومی، یکی از نیروهای تأثیرگذار اصلی بر شکل خانه است (معماریان، ۱۳۸۹، الف: ۳۸۵).

در کشور ایران برگرفته از فرهنگ ایرانی و اسلامی، الگوها و اصولی در ساخت‌وساز و معماری

طراحی شده که این الگوها در طول تاریخ به عنوان راهنمای معماران به کار رفته است. بنابراین می‌توان گفت تأثیر باورهای اسلامی و اصول و ارزش‌های اخلاقی برگرفته از آن، در قالب کالبد معماری و شهرسازی وجود دارد (ولی‌زاده اوغانی، ۱۳۹۳: ۴۸). حریم خصوصی به عنوان یک مفهوم اجتماعی و یکی از مؤلفه‌های اخلاق اسلامی که متأثر از فرهنگ است و چگونگی تأثیر آن در شکل‌گیری ساختار فضایی خانه‌های سنتی دارای مفهوم است اما در شهرهای امروزی، توجه چندانی به معماری و ارزش‌های اخلاقی نمی‌شود و پای‌بندی به این اصول در ساختار فضایی خانه‌ها کم‌رنگ‌تر از گذشته شده است و با حفظ حریم خصوصی خانواده چنان سازگار نیست (ولی‌زاده اوغانی، ۱۳۹۳: ۴۹). اما معماری سنتی ایران، مرز مشترک اخلاق، معنویت و کار فنی است که محصول تعامل گرایش‌های دینی و انسانی است و علاوه بر توجه به نیازهای مادی، به نیازهای معنوی ساکنان آن شامل نیازهای اعتقادی، اقتصادی و اجتماعی نیز توجه می‌شده است (ولی‌زاده اوغانی، ۱۳۹۳: ۵۱).

در خانه‌های سنتی ایرانی عموماً به موضوع حریم خصوصی توجه شده است و این موضوع از آن‌جا نشأت می‌گیرد که اسلام به مسلمانان دستور داده تا زندگی خصوصی خود را از دخالت عمومی جدا کنند. زندگی اجتماعی و خصوصی در جوامع اسلامی جدا از یکدیگر است و حتی در درون خانه‌ها نیز میزان خلوت و آرامش را ساخت و ساز معماری تعیین می‌کند. هشام مرتضی معتقد است: «اصل اساسی حفظ حریم خصوصی خانه در ارتباط با اصلی است که جداسازی حریم زندگی خصوصی فرد از انظار عموم را واجب می‌داند» (مرتضی، ۱۳۸۷، ۱۳۵) و حریم خصوصی باید هم درون منزل (قلمرو درون اعضای خانواده برای هر فرد و میان پدر و مادر و فرزندان و ...) و هم در همسایگی وی (در برابر سایر اشخاص) حفظ گردد.

حفظ حریم خصوصی تأثیر عمده‌ای روی معماری ایرانی به ویژه معماری خانه‌های سنتی داشته است. همه فضاهای خانه شامل حیاط، اتاق‌ها و ... حریم خصوصی انسان است که باید برای ورود به آن اجازه گرفت. این حریم، محدوده ویژه‌ای از زمان و مکان است که شخص فارغ از قوانین و قالب‌های معین و مشخص رفتاری خاص اجتماع می‌تواند در آن، با خویشتن خویش خلوت کند و به احساسات فردی خویش پاسخ گوید و نیازهای روانی خویش را برآورده سازد (معماریان و همکاران، ۱۳۸۹: ۷). در نظر گرفتن حریم‌های دیداری، شنیداری، امنیتی و روانی است که در خانه‌های سنتی ایرانی دیده می‌شود. یکی از مهم‌ترین تلاش‌ها، عدم ایجاد

اشراف به خانه‌ها و جلوگیری از نقض حریم بصری آن‌هاست. در معماری سنتی، همه بناها و خانه‌ها در یک راستا و هماهنگک احداث می‌شدند و این چنین خانه‌هایی مزاحمتی برای حریم بصری یکدیگر نداشتند. بالکن‌ها و ایوان‌ها نیز به گونه‌ای ساخته می‌شدند که مشرف به خانه همسایه نباشند. در نمای بیرونی هم اعتقاد به حریم خصوصی باعث شده بود، روزنی برای ارتباط با بیرون ایجاد نشود (معماریان، ۱۳۸۹، ب: ۱۵). اگر هم روزنه‌ای ایجاد می‌شد، کوچک و مشبک و بالای خط دید عابران بود. برای رعایت این حریم، جهت گذر نور و دید فرد، انواع شبکه‌های مشبک چوبی، آجری یا گچی در برابر پنجره تعبیه می‌شده که با استفاده از این شبکه‌ها، می‌توان خیابان را دید بدون این که بیننده دیده شود (ولی‌زاده اوغانی، ۱۳۹۳: ۵۳).

در معمار سنتی با پوشاندن دید در ورودی خانه، حرمت برای ساکنین آن ایجاد کرده و با انحراف دید در ورودی و نوع ورود از هشتی به دالان، خانه و ...، حجاب و محرمیت می‌آفرید. همچنین درهای خانه در کنار خانه‌های همسایه یا روبرو ساخته نمی‌شد تا از نگاه فرد مقابل در به درون خانه مقابل یا خانه‌های مجاور جلوگیری شود. وجود چرخش در قسمت ارتباط‌دهنده فضای بیرونی به داخل خانه، موجب قطع انتقال بصری خارج به داخل بنا می‌گردید. اگر این چرخش وجود نداشت، به دلیل توالی فضاهای روشن و تاریک با ایجاد دالان‌های ورودی و محدود کردن زاویه دید با امتداد دادن این دالان‌ها، حریم بخش عمده‌ای از فضای داخلی حفظ می‌شد (ولی‌زاده اوغانی، ۱۳۹۳: ۵۳ و ۵۴). وجود دو در در خانه یکی در مسیر حیاط بیرونی و کوچه اصلی و دیگری در ارتباط با حیاط اندرونی، باعث سهولت رفت و آمد برای اعضای خانواده می‌شد. وجود کوبه‌های متفاوت زنان و مردان با صدای متفاوت، امکان تشخیص نوع میهمان وارده به حریم خصوصی را می‌داد (ولی‌زاده اوغانی، ۱۳۹۳: ۵۴) گرچه امروزه با استفاده از آیفون‌های تصویری نیز رعایت حریم خصوصی را تسهیل می‌کند.

ساخت هشتی جهت تأمین ارتباط خانه با خارج، با این کارکرد که عرصه عمومی بیرون خانه را از عرصه خصوصی دورن خانه مجزا کرده و با تقسیم مسیر ورودی به دو یا چند جهت، قسمتی از حریم خانه را حفظ می‌نماید (نیک‌بخت و سیدصدر، ۱۳۸۱: ۵۸۹). نحوه ورود به خانه با حفظ حریم خصوصی زندگی سازگار بوده و تضمین می‌کند که هیچ تجاوزی به حریم صورت نمی‌گیرد (ولی‌زاده اوغانی، ۱۳۹۳: ۵۴).

وجود دالان پیچ در پیچ در ورودی حیاط، مانع دید مستقیم از ورودی به داخل حریم خصوصی

می‌شد (بمانیان، ۱۳۸۹: ۵۹). همچنین وجود اندرونی و بیرونی مجزا در خانه برای رعایت حریم خصوصی اعضای خانواده، مصداق دیگر حفظ حریم خصوصی در منازل سنی است (ولی‌زاده اوغانی، ۱۳۹۳: ۵۵).

اردلان در کتاب حس وحدت می‌گوید: «درست هم‌چنان که زندگی خانوادگی با دوایر هم-مرکز حریم‌های انفرادی‌اش خارج از دیدگاه عمومی است، خانه حیاط‌دار نیز خود را از چشم جهان بیرون پنهان و حرمت آن دایره درونی را پاس می‌دارد. این حیاط خود واسطه‌ای است تا جهت معنوی و هویت خصوصی خانواده معین شود» (اردلان و بختیار، ۱۳۸۰: ۷۳). همچنین هدف از ساختن خانه حیاط‌دار را حفظ عرصه خصوصی می‌داند. حریم خصوصی در فضای داخل خانه و در طراحی و چیدمان اتاق‌ها نیز حفظ می‌شد. وجود فضایی برای پذیرایی از مهمان و هرگونه دسترسی سمعی و بصری میان فضای مهمان‌خانه و اتاق‌های اصلی خصوصی باید کاملاً حفظ می‌شد. وجود دو ورودی برای مهمان و اعضای خانواده، جدایی آشپزخانه با یک راهرو باریک از اتاق مهمان از دیگر مصادیق حفظ حریم خصوصی خانواده به شمار می‌رفت (مرتضی، ۱۳۸۷: ۱۵۹).

برخلاف معماری سنتی، در معماری امروز با توسعه فرهنگ غربی بومی نشده و غیر منطبق با فرهنگ ایرانی-اسلامی مانند وجود آشپزخانه این، عدم تفکیک قسمت‌های مختلف خانه، عدم وجود حیاط در خانه و به تبع آن نبود هشتی و طراحی ویژه در ورودی و دالان و نوع خاص طراحی در ورودی، وجود یک در برای خانه، عدم تفکیک حریم پذیرایی و اتاق خصوصی، جدا نبودن آشپزخانه، حمام و دستشویی از عرصه خانه و ... همگی موجب نقض حریم خصوصی خانواده می‌گردند.

۳- تأثیر توسعه فرهنگ غربی بر حریم خصوصی ارتباطات و اطلاعات خانواده

در طول قرن بیستم، پیشرفت تکنولوژی، گسترش وسایل ارتباط جمعی و ابزارهای اطلاع‌رسانی و ایجاد جامعه مجازی شامل دستگاه‌های ضبط صوت و میکروفون، دوربین‌های عکاسی و فیلمبرداری، کامپیوترها با قابلیت جمع‌آوری، ذخیره‌سازی و کسب اطلاعات، اینترنت و ... (ر.ک موسی‌زاده و مصطفی‌زاده، ۱۳۹۱: ۵۰؛ منصورنژاد، ۱۳۸۶: ۱۴۱)، آثاری مثبت و منفی را به دنبال داشته و دارد. به عقیده مک لوهان، رسانه‌های گروهی، فاصله‌های مکانی را از بین می‌برد و مانند

یک روستا، همه مردم از واقعه‌ای که در گوشه‌ای از جهان رخ می‌دهد، مطلع می‌شوند (کاظم‌زاده و کوهی، ۱۳۸۹: ۱۸۴). همچنین رسانه‌ها موجب گسترش و تعمیق آزادی اطلاع‌رسانی می‌شوند (معین‌آبادی، ۱۳۸۳: ۲۶۶).

فضای سایبر در عرصه حریم خصوصی نیز دارای برخی مزایاست. این فضا، بخش عمده‌ای از اطلاعات شخصی را به شکل دیجیتالی درآورده و در بانک‌های گسترده داده ذخیره و به شیوه‌های گوناگون پردازش می‌کند. امروزه انواع ارتباطات خصوصی مکتوب، صوتی و ویدیویی الکترونیکی با کیفیتی مطلوب به صورت زنده و با امکانات جانبی بسیار، به شکل بی-سیم یا باسیم به طور گسترده در فضای سایبر در اختیار همگان قرار گرفته و نسبت به امکاناتی که این فضا برای برقراری این گونه ارتباطات ارائه می‌کند، نه تنها هزینه‌های آن اندک است، بلکه کار با آن‌ها نیز آسان بوده و نیازمند مهارت فنی خاصی نیست. پیجرها، پست الکترونیکی، گپستان‌های اینترنتی حتی سه بعدی که می‌توان به دلخواه طرح‌ریزی کرد و حتی امکان برگزاری نشست‌های گروهی خصوصی را به شکل چندرسانه‌ای ترتیب داد، گوشه‌ای از قابلیت‌های فضای سایبر است که پیوسته جلوه‌های نوینی از آن نیز پدید می‌آید (جلالی‌فراهانی، ۱۳۸۶: ۸۵). این وضعیت به خودی خود تحولی شگفت‌انگیز و مثبت در حوزه ارتباطات و به تبع آن، حریم خصوصی افراد انگاشته می‌شود؛ زیرا باعث شده که آنان به بهترین شکل، امور خصوصی خود را توسعه داده و در بسترهای دیگری جز جهان فیزیکی از مواهب یک محیط خصوصی با امکانات مطلوب بهره‌مند شوند (جلالی‌فراهانی، ۱۳۸۶: ۸۵).

در کنار پیشرفت‌هایی که می‌توان آن‌ها را در زمره توسعه کمی امور خصوصی افراد قرار داد، نباید بهبود کیفی آن‌ها را نادیده انگاشت. در جهان فیزیکی، ابزارهای محدودی برای مصون داشتن محرمانگی و تمامیت ارتباطات خصوصی از انواع تعرض‌ها وجود دارد. ولی نمونه‌های بسیار پیشرفته‌تری از آن‌ها در فضای سایبر در دسترس است که امکان حفظ حریم داده‌های الکترونیکی را به شکل بسیار مطلوب‌تری فراهم کرده است. دو شیوه کارآمد عبارتند از: رمزنگاری^۱ و استگانوگرافی^۲ و ناشناس‌کننده‌ها^۱. رمزنگاری و استگانوگرافی هر دو برای مصون

۱ - Cryptography

۲ - Steganography

داشتن محرمانگی و تمامیت محتوای ارتباطات از تعرض‌های گوناگون به کار می‌روند. در رمزنگاری، متن اصلی به رمزنوشته^۲ تبدیل می‌شود و تا کلید رمزگشای^۳ آن موجود نباشد، خواندنی نخواهد بود. ولی استگانوگرافی که شیوه نوینی است، به فرد امکان می‌دهد که محتوای پیام خود را در میان محتوای دیگری که ظن برانگیز نیست، جای داده و ذهن هر متعرضی را منحرف سازد (جلالی‌فراهانی، ۱۳۸۶: ۸۵).

ناشناس‌کننده‌ها ابزار بسیار کارآمد دیگری هستند که فضای سایبر در اختیار کاربران خود قرار داده تا از امور خصوصی خود حداکثر محافظت را به عمل آورند. این ابزار در واقع تکمیل‌کننده رمزنگارها و استگانوگرافی است؛ زیرا مسیر حرکت ارتباطات خصوصی را به گونه‌ای مخدوش می‌کند که ردیابی آن برای دیگران اگر ناممکن نشود، بسیار دشوار خواهد بود این مسأله از آن جهت اهمیت دارد که برخلاف جهان فیزیکی، مسیر حرکت پیام‌های الکترونیکی از خود پیشینه-ای با عنوان آمد- شد داده‌ها به جا می‌گذارد که نه تنها خودشان ارزشمند هستند، که می‌توانند زمینه شناسایی دیگر اطلاعات خصوصی را نیز فراهم کنند. بنابراین این ابزار می‌تواند از بروز بسیاری از تعرض‌ها به حریم خصوصی افراد جلوگیری کند (جلالی‌فراهانی، ۱۳۸۶: ۸۵).

بهره‌برداری از اطلاعات خصوصی برای گردش کار مانند ارائه اطلاعات خصوصی به یک بنگاه یا مؤسسه اعتباری و دریافت شماره اعتباری برای داد و ستد و تجارت الکترونیکی یا خدمات آموزشی آنلاین مزیت دیگر فناوری اطلاعات در حریم خصوصی است (جلالی‌فراهانی، ۱۳۸۶: ۸۵).

در کنار مزایای فضای سایبر برای حفظ حریم خصوصی، پیشرفت تکنولوژی و گسترش رسانه‌های مکتوب و تصویری، همچون مجلات و روزنامه‌ها و رادیو و تلویزیون و ماهواره‌ها در بسیاری از موارد همراه با نقض حریم خصوصی ارتباطات و اطلاعات خانواده شامل کلیه انواع ارتباطات انسانی مانند پست عادی، الکترونیکی، مکالمات حضوری و تلفنی، داده‌های شخصی^۴

۱- Anonymizers

۲- Cipher Text

۳- Decipher or Decryption Key

۴ - داده‌ها و اطلاعات زمانی شخصی تلقی می‌شوند که شناسایی افراد حقیقی را ممکن سازند مانند نام و نام‌خانوادگی افراد،

را در مکان‌ها و زمان‌های مختلف و ... است (ر.ک قنوتی و جاوید(ب)، ۱۳۹۰: ۳۴؛ معین‌آبادی، ۱۳۸۳: ۲۷۵ و ۲۷۶؛ آقابابایی، ۱۳۸۹: ۵؛ سیدسعادت، ۱۳۹۲: ۱۵۶) و بسیار راحت‌تر از سابق در حریم خصوصی افراد وارد شده و آن را تهدید می‌کنند (منصورنژاد، ۱۳۸۶: ۱۴۱؛ ر.ک عامری و عامری، ۱۳۹۰: ۳۷؛ محسنیان، ۱۳۸۳: ۲۳۶). چرا که ممکن است اطلاعات کاملاً شخصی ضبط و ذخیره شده افراد، برای منظوری غیر از آنچه در تحصیل آن‌ها موردنظر بوده است، مورد استفاده قرار گیرد (برزگر، ۱۳۸۸ و ۱۳۸۹: ۸).

تهدیدات احتمالی توسط مجریان قانون، ارائه دهندگان خدمات شبکه‌ای و دیگر فعالان سایبری (جلالی‌فراهانی، ۱۳۸۶: ۸۸) وارد می‌شود. بدون تردید استفاده دولت‌ها از تکنولوژی برای کسب اطلاعات درباره افراد، یکی از بزرگ‌ترین خطرهایی است که استقلال شخصی و خوشبختی افراد را تهدید می‌کند. استفاده از تجهیزات مدرن و تکنیک‌های نظارت و مراقبت، قدرت دولت را برای نظارت بر اعمال شهروندان افزایش داده است. نبود محدودیت و مقررات در سازماندهی این نوع نظارت و عدم تعریف دقیق از حریم خصوصی، موجب افزایش مشکل می‌شود (صوفی زمرد، ۱۳۹۰: ۴۸). استفاده پلیس از فناوری‌های جدید مانند نظارت ویدئویی برای پیشگیری وضعی و به منظور کاهش فرصت ارتکاب جرم، حریم خصوصی افراد را به شدت دستخوش تعرض و تهدید قرار خواهد داد (صوفی زمرد، ۱۳۹۰: ۳۹). مأموران امنیتی همواره دسترسی به رکوردها و محتوای ارتباطات مخابراتی را در تحقیقات خود مهم می‌دانسته‌اند و رکوردهای فراهم‌کنندگان سرویس‌های مخابراتی، مشتمل بر حوزه‌ای گسترده از اطلاعات راجع به صدا و پیام‌های جابجا شده از جمله زمان، مدت، طرفین تماس و همین‌طور اطلاعات تاریخی راجع به فراوانی و الگوهای ارتباطی است (آقابابایی، ۱۳۸۹: ۱۲).

در کنار مراجع دولتی و عمومی، افراد خصوصی و صاحبان برخی مشاغل نیز ممکن است به دلایل متعددی، متمایل به استفاده از وسایل فنی و نظارت‌های سمعی و بصری باشند و اقدام به استراق سمع و جاسوسی نمایند که نقض فاحش انتظار معقول و متعارف از حریم خصوصی به شمار می‌رود (برزگر، ۱۳۸۸ و ۱۳۸۹: ۸؛ انصاری، ۱۳۸۳: ۲۰۵).

نقطه آغاز چالش درباره محرمانگی اطلاعات شخصی افراد، از زمان پیدایش جامعه شبکه‌ای است که امروزه در شکل دیجیتال می‌تواند به جستجوی سریع، توزیع فوری و ترکیب یکدست اطلاعات موجود با دیگر منابع اطلاعاتی برای تولید گزارش‌های جامع‌تر درباره خصوصیات و فعالیت‌های افراد بپردازد که لوازم اجتماعی و فردی چنین پایگاه‌های اطلاعاتی، نگرانی‌های فراوانی را برانگیخته است. اگرچه نگرانی عمومی درباره پایگاه‌های شبکه‌ای اطلاعات هویتی افراد در حال افزایش است؛ ولی از سوی دیگر، مؤسساتی وجود دارند که درباره پردازش داده‌های شخصی به ویژه در حوزه داده‌های تراکشی و ترافیکی فعالیت می‌کنند (قنوتی و جاوَر(الف)، ۱۳۹۰: ۹).

نظارت الکترونیکی مانند شنود تلفنی، تلگراف، استراق سمع، دستگاه‌های ضبط مکالمات تلفنی، گذاشتن میکروفن مخفی یا دستگاه ضبط صوت در اماکن خصوصی، دوربین‌های عکاسی و فیلمبرداری به منظور ضبط یا تکثیر صحنه‌های حریم خصوصی اشخاص، قابلیت کامپیوترها برای جمع‌آوری، ذخیره‌سازی و کسب اطلاعات و ... می‌تواند موجب نقض حریم خصوصی خانواده گردد (ر.ک موسی‌زاده و مصطفی‌زاده، ۱۳۹۱: ۵۰؛ جلالی‌فراهانی، ۱۳۸۶: ۸۹؛ بهره‌مند و جلالی‌فراهانی، ۱۳۹۳: ۵؛ معین‌آبادی، ۱۳۸۳: ۲۷۲ و ۲۷۳؛ صیقل و حسینی، ۱۳۸۹: ۶۳؛ محسنیان، ۱۳۸۳: ۲۴۴ و ۲۴۵).

اینترنت به طور خاص به عنوان یک رسانه ایده‌آل با سه ویژگی قابلیت تعامل، سرعت عمل و نامحدود بودن فضا (مایک، ۱۳۸۴: ۱۳) که در آن کاربران با یکدیگر تعامل مشترک و رابطه‌ای کاملاً دوسویه دارند (دنیس، ۱۳۸۳: ۶۰) و به عنوان «بزرگترین شکل مشارکتی گفتار جمعی که تاکنون شناخته شده» (گارن، ۱۳۸۰: ۳۷)، با ایجاد یک محل مجازی ملاقات عمومی شهروندان جهان و شبکه‌ها (محسنی، ۱۳۸۰: ۷۷)، علاوه بر تضمین آزادی بیان اشخاص (زرکلام، ۱۳۸۶: ۱۸۷)، در مواردی باعث ایجاد مشکل برای کسانی می‌شود که اطلاعات با ارزشی را در اینترنت منتقل می‌کنند. این اطلاعات می‌تواند اطلاعات حساس درباره کاربران باشد که می‌تواند بدون هیچ رد و پا و به طور الکترونیکی جا به جا شود (فرانسس، ۱۳۸۴: ۱۵۷). از یک سو اینترنت دسترسی به داده‌های شخصی، همچنین تحریف و تخریب آن‌ها و نیز بهره‌برداری از هویت اشخاص و انتشار این اطلاعات را برای اهداف غیرمجاز تسهیل می‌کند و از سوی دیگر، امکان ردیابی اطلاعات مرتبط با هویت فرد و محتوای پیام‌های ارسالی را فراهم می‌سازد (زرکلام،

۱۳۸۶: ۱۷۳). بنابراین یکی از نگرانی‌های اساسی در مورد اینترنت، حفظ حریم شخصی افراد است. اطلاعات گوناگون که درباره داده‌ها نگهداری می‌شود از طریق نفوذ به این سیستم‌ها، امکان سوء استفاده و ایجاد خطر را برای شهروندان به دنبال دارد (جلالی، ۱۳۸۲: ۵۷؛ ر.ک. زرکلام، ۱۳۸۶: ۱۸۹). کانال ارائه دهنده خدمات شبکه‌ای برای ایجاد تعامل و عبور از این پل، همراه اطلاع یافتن این ارائه‌دهندگان خدمات از اطلاعات خصوصی افراد می‌گردد. آن‌ها به راحتی می‌توانند انواع بسیاری از داده‌های الکترونیکی خصوصی درباره افراد را در مقیاس بالا گردآوری کنند و امکان سوء استفاده ایشان زیاد است (جلالی‌فراهانی، ۱۳۸۶: ۹۲).

به طور خاص اطلاعاتی که می‌تواند در حریم خانواده محرمانه یا شخص تلقی شود و امکان افشای آن از طریق اینترنت هست عبارتند از: روابط جنسی، اطلاعات شخصی افراد خانواده، مکالمات شخصی اعضا و ... این اطلاعات که به دلایل مختلف و برای سهولت دسترسی به آنها و یا انتقال به دیگران از سوی شبکه‌های رایانه‌ای حفظ می‌شود به راحتی می‌تواند در اختیار افراد غیرصالح قرار بگیرد و با افشای آن ضررهای هنگفتی به زندگی خصوصی و آبروی افراد وارد آید. این مسأله نگران‌کننده است که تمام اطلاعات شخصی فرد به شکل دیجیتال در محلی و یا مرکزی انبار شده و در حالی که خود فرد به هیچ وجه به این اطلاعات دسترسی ندارد، دیگران یا به دلیل سهل انگاری و اشتباه و یا به دلیل سوء استفاده به سادگی می‌توانند به آن دسترسی داشته و آن را تغییر دهند.

برای پیشگیری از این امر و حمایت از حوزه خصوصی افراد، افراد باید بدانند که کدام داده‌های شخصی‌شان به شکل ناملموس در فایل‌های خودکار داده‌ای و به چه مقاصدی ذخیره شده‌اند. همچنین باید مرجع عمومی یا اشخاصی را که بر فایل‌های آن‌ها کنترل دارد یا می‌تواند داشته باشد، بشناسد (جلالی‌فراهانی، ۱۳۸۶: ۹۳). همچنین ناکارآمدی و ناکافی بودن اطلاعات همواره یک عامل مهم در حفاظت از افراد و حریم خصوصی آنها در مقابله با نهادها و سیستم‌های قدرتمند بوده است و هر چقدر که گنجینه اطلاعات و سیستم گردآوری و مصرف آن پیچیده تر شود احتمال سوء استفاده و اشتباه بیشتر خواهد شد.

جمع‌آوری، ذخیره‌سازی و بهینه‌سازی داده‌های خصوصی کاربران، در خصوص نشانی‌های پست الکترونیکی و همه داده‌های خصوصی مربوط به آن‌هاست ممکن است برای فرستادن پیام‌های ناخواسته الکترونیکی (اسپم) و اقدامات تعرض‌آمیز بعدی مورد استفاده قرار گیرند (جلالی -

فراهانی، ۱۳۸۶: ۹۵). سرعت ارتباطات شخصی و پیشرفت آن در قالب پست‌های الکترونیکی و ...، امکان رهگیری و نظارت دیگران را نیز به همراه دارد. به طوری که شخص دیگری غیر از دریافت‌کننده پیام می‌تواند به آسانی به آن پیام دسترسی یافته و آن را بخواند (برزگر، ۱۳۸۸ و ۱۳۸۹: ۹).

یکی دیگر از رفتارهای تعرض‌آمیز به حریم ارتباطات الکترونیک خانواده، شنود است. در این جا فرض بر این است که پدیدآورنده اطلاعات، به محض پیدایش، دست کم برای بار نخست می‌خواهد تنها آن‌هایی از آن آگاهی یابند که آن‌ها را به عنوان گیرنده مجاز می‌شناسد. پس از آن و در صورت ذخیره شدن اطلاعات در یک یا چند سامانه، از قلمرو حریم ارتباطی به قلمرو حریم اطلاعاتی وی راه می‌یابند که با این که همچنان آن‌ها را سزاوار صیانت و احترام می‌داند، اما دیگر به اندازه حالتی نیست که مشمول حریم ارتباطی اش می‌شدند (بهره‌مند و جلالی فراهانی، ۱۳۹۳: ۸).^۱ با توجه به غیرعمومی بودن این ارتباط (بهره‌مند و جلالی فراهانی، ۱۳۹۳، ۳۲) تعرض به آن با واکنش فرد همراه خواهد بود.

نظارت‌های دوربینی با دوربین مداربسته در محیط‌های غیرعمومی، خانه و حتی اتاق‌های در بسته و ثبت لحظه به لحظه زندگی امکان تعرض به حریم خصوصی خانواده را افزایش داده و مانع وجود خلوت برای خانواده است (صوفی زمرد، ۱۳۹۰: ۴۵-۴۷).

پخش مستمر برنامه دوباره روابط زناشویی، کشمکش‌ها و تنش‌های خانوادگی، خشونت‌های زناشویی، رنج‌ها، بیماری‌ها و مشکلات سلامتی افراد و دیگر موضوعات بسیار خصوصی چاپ و نشر از شبکه‌های تلویزیونی در سطح جهانی (محسنیان، ۱۳۸۳: ۲۴۳) غالباً همراه با نقض حریم خصوصی خانواده خواهد بود.

استفاده از گیرنده‌های ماهواره‌ای در خانواده‌ها، دسترسی به سایت‌های غیراخلاقی اینترنتی، استفاده نامناسب از گوشی‌های همراه و لوح‌های فشرده و ... از دیگر موجبات نقض حریم خصوصی می‌شود (صیقل و حسینی، ۱۳۸۹: ۶۶).

وسایل شنود، تصویر برداری حرارتی که معمولاً در زمان خاصی بهره برداری می‌شود در زمان-

۱ - از جمله جرایمی که حریم اطلاعاتی اشخاص را نقض می‌کند، دسترسی غیرمجاز به داده‌ها و سامانه‌های رایانه‌ای و مخابراتی، موضوع ماده ۷۲۹ قانون مجازات اسلامی است.

هایی ممکن است حریم خصوصی خانواده را نیز نقض کند. لژهای پاپاراتزی که برای عکسبرداری از چهره سرشناس به کار می‌رود چه بسا لحظه شخصی و خصوصی را ثبت کنند. وسیله شوند پلیس که برای پیگیری فعالیت یک خلافکار نصب شده ممکن است گفتگوی خصوصی این افراد و سایرین را نیز ضبط کند. ابزار تصویربرداری حرارتی از پس دیوار آپارتمان برای پیگیری یک جرم ممکن است همراه نمایش زندگی خصوصی افراد دیگر باشد. روتن برگ و ویژگی تهدیدآمیز فناوری علیه حریم خصوصی را عادی‌سازی می‌داند. بدین معنا که توجه به فرایند ورود فناوری نظارت به زندگی به مثابه فرایندی جاری و طبیعی تلقی گردد (روتن برگ^۱، ۲۰۱۲).

با توجه به موارد مذکور باید بپذیریم که توجه صرف بر بعد کمی توسعه و افزایش آمار ابزارها و فعالیت‌های توسعه فرهنگ و بهره‌برداری از توسعه فرهنگی غرب و غیرمنطبق با فرهنگ اسلامی- ایرانی، منجر به منحل شدن کلیه ارزش‌های ملی و اخلاقی و فرهنگی سنتی ما و اضمحلال حریم خصوصی خانواده خواهد شد.

یافته‌های تحقیق

در تحقیق انجام گرفته، نتایج زیر به دست آمد:

۱- وجود عواطف عمیق و همبستگی روحی حاکم بر اعضای خانواده، گاهی این ذهنیت را در انسان پدید می‌آورد که شاید هیچ‌گونه حریم خصوصی برای ورود هریک از اعضا در امور دیگر اعضا وجود ندارد؛ اما به نظر می‌رسد حریم خصوصی در مناسبات خانوادگی میان اعضا نیز وجود دارد. تعریف حریم خصوصی خانواده از فرهنگی به فرهنگ دیگر متفاوت است اما می‌توان حریم خصوصی خانواده را محدوده‌ای از عقاید، احساسات، رفتارها و ویژگی‌های هر عضو خانواده دانست که برای دیگران آشکار نباشد یا از افشای آن راضی نباشد و در مقابل ورود و نظارت دیگر اعضا واکنش نشان دهد. ترسیم قلمرو حریم خصوصی در خانواده به این معناست که هرگونه تعرض و دست‌یازی غیرمجاز به آن، باید با واکنش و اعمال ضمانت اجرا همراه باشد اما در ترسیم این قلمرو باید توجه شود که حق آگاهی و آزادی اطلاعات به خطر نیفتد.

۳- توسعه فرهنگ فرآیندی است که نمی‌تواند از خارج کسب شود یا همچون هدیه‌ای توسط دیگران اهدا شود، بلکه باید از درون هر جامعه تولید شود. توسعه فرهنگی درون‌زا با شناخت عمیق باورها، میراث فرهنگی و ارزش‌های بومی و محلی جامعه همراه است. اگر زیرساخت‌های فرهنگی نادیده گرفته شود و فقط الگو برداری از مدل‌های خارجی صورت پذیرد، مواد وارداتی با واقعیت‌های آن کشور تطابق نداشته که در نهایت بی‌هویتی و گسیختگی در جامعه را گسترش می‌دهد. بنابراین در جهان رقابتی امروز، کشورهایی که برای فرهنگ خود، هدف و برنامه‌ای نداشته باشند، به وسیله دیگر فرهنگ‌ها کنار گذاشته خواهند شد.

۴- در خصوص تأثیر ابعاد مختلف توسعه فرهنگ غربی بر حریم خصوصی پوشش اعضای خانواده (در محدوده حریم خصوصی جسمانی) باید بگوییم که پوشش و لباس تابع فرهنگ، عرف، دین و قانون جامعه است بنابراین اگر لباسی با این هدف مغایرت داشته باشد، حریم خصوصی خود را در معرض آسیب قرار می‌دهد. امروزه با توسعه فرهنگ غربی و عدم انطباق و تطبیق آن با فرهنگ داخلی در کشور ما در عرصه پوشش، به طور مشهودی این امر در جامعه دیده می‌شود که لباس افراد مغایر با فرهنگ و عرف بوده و این امر موجب نقض حریم خصوصی فرد می‌گردد اما در عمل به دلیل قاعده اقدام، امکان اعتراض ایشان به نقض حریم خصوصی وجود ندارد. اما در مکان خصوصی حتی با لباس خاص گرچه مخالف عرف و شرع نیز می‌توان حضور یافت و سایر افراد خارج از محفل نمی‌توانند به نوع پوشش وی تعرض کنند.

۵- توسعه فرهنگ غربی در زمینه حریم خصوصی منزل نیز نوع خاصی از معماری را طراحی کرده و در نظر گرفته که انطباقی با فرهنگ ایرانی - اسلامی در جامعه ما ندارد و کاملاً منطبق با فرهنگ جوامع غربی طراحی شده است. بررسی معماری سنتی و مقایسه آن با معماری نوین، تفاوت معماری نوین با فرهنگ جامعه ما را به وضوح نشان می‌دهد و آشکار می‌سازد که معماری سنتی توجه بسیاری به حفظ حریم خصوصی خانواده داشته اما این امر در معماری نوین دیده نمی‌شود. وجود آشپزخانه این، عدم تفکیک قسمت‌های مختلف خانه، عدم وجود حیاط در خانه و به تبع آن نبود هشتی و طراحی ویژه در ورودی و دالان و نوع خاص طراحی در ورودی، وجود یک در برای خانه، عدم تفکیک حریم پذیرایی و اتاق خصوصی، جدا نبودن آشپزخانه، حمام و دستشویی از عرصه خانه و ... همگی موجب نقض حریم خصوصی خانواده می‌گردند.

۶- پیشرفت تکنولوژی، گسترش وسایل ارتباط جمعی و ابزارهای اطلاع‌رسانی در کنار آثار

مثبت در عرصه حریم خصوصی، در بسیاری از موارد همراه با نقض حریم خصوصی ارتباطات و اطلاعات خانواده شامل کلیه انواع ارتباطات انسانی مانند پست عادی، الکترونیکی، مکالمات حضوری و تلفنی، داده‌های شخصی را در مکان‌ها و زمان‌های مختلف و ... است چرا که ممکن است اطلاعات کاملاً شخصی ضبط و ذخیره شده افراد، برای منظوری غیر از آنچه در تحصیل آن‌ها موردنظر بوده است، مورد استفاده قرار گیرد. نظارت الکترونیکی مانند شنود تلفنی، تلگراف، استراق سمع، دستگاه‌های ضبط مکالمات تلفنی، گذاشتن میکروفن مخفی یا دستگاه ضبط صوت در منازل افراد، دوربین‌های عکاسی و فیلمبرداری به منظور ضبط یا تکثیر صحنه‌های حریم خصوصی اشخاص، قابلیت کامپیوترها برای جمع‌آوری، ذخیره‌سازی و کسب اطلاعات، تصویر پردازی حرارتی و ... می‌تواند موجب نقض حریم خصوصی خانواده گردد.

۷- بهره‌برداری از توسعه فرهنگ غربی و توجه خاص تنها بر بعد کمی توسعه کمی و غیرمنطبق با فرهنگ اسلامی- ایرانی، منجر به اضمحلال حریم خصوصی خانواده خواهد شد.

۸- به نظر می‌رسد به کار بردن اصطلاح پیشرفت فرهنگی به جای توسعه فرهنگی که دارای بار معنایی خاصی است و توسعه فرهنگ غرب را به همراه کلمه خود به دنبال دارد، موجب حل بسیاری از مشکلات می‌گردد چرا که پیشرفت فرهنگی، می‌تواند منطبق با فرهنگ ایرانی و اسلامی بوده و با بهره‌گیری از فقه در گسترش خود و انطباق خود با فرهنگ بومی مردم مسلمان ایران، نه تنها موجب اضمحلال حریم خصوصی خانواده نشده، بلکه به استحکام حریم خصوصی خانواده نیز بینجامد؛ بدین سبب پیشنهاد می‌شود در ادبیات حقوقی، به جای به کار بردن توسعه فرهنگی از پیشرفت فرهنگی استفاده شود.

منابع

- آشوری، داریوش (۱۳۸۱)، **تعریف‌ها و مفهوم فرهنگ**، تهران، آگه.
- آقابابایی، حسین و موسوی، ریحانه (۱۳۹۲)، «حریم خصوصی، اجرای قانون و ادله اثبات دعوی کیفری در حقوق اسلامی»، **فصلنامه حقوق**، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دوره ۴۳، شماره ۴، زمستان ۱۳۹۲.
- آقابابایی، حسین (۱۳۸۹)، «البراليسم، حریم خصوصی و قانون پاتریوت»، **فصلنامه سیاست**، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دوره ۴۰، شماره ۲، تابستان ۱۳۸۹.
- آگ‌برن، نیم کف (۱۳۴۹)، **زمینه جامعه‌شناسی**، اقتباس از آریان‌زور، تهران، دهخدا.

- ابن منظور، محمد بن مکرم (۱۴۱۴ه.ق)، *لسان العرب*، بیروت، دارالفکر للطباعة و النشر و التوزیع، دار صادر.
- اجتهدنژاد کاشانی، سیدسالار و پرویز اجلالی، حسین (۱۳۹۳)، «کندوکاو نظری - مفهومی درباره توسعه فرهنگی از منظر جامعه‌شناسی»، *فصلنامه علوم اجتماعی*، شماره ۶۴، بهار ۱۳۹۳.
- اجلالی، علی اکبر (۱۳۸۲)، *شهر الکترونیک*، تهران، انتشارات دانشگاه علم و صنعت ایران، چاپ اول.
- اردلان، نادر و بختیار، لاله (۱۳۸۰)، *حس وحدت، سنت عرفانی در معماری ایرانی*، ترجمه حمید شاهرخ، اصفهان، خاک، چاپ اول.
- ازکیا، مصطفی و غفاری، غلامرضا (۱۳۸۴)، *جامعه‌شناسی توسعه*، تهران، کیهان.
- ازکیا، مصطفی و غفاری، غلامرضا (۱۳۸۹)، *نظریه‌های اجتماعی معاصر با رویکرد توسعه*، تهران، نشر علم.
- ازکیا، مصطفی (۱۳۸۱)، *جامعه‌شناسی توسعه*، تهران، مؤسسه نشر کلمه.
- اسدی، لیلیاسادات (۱۳۸۸)، «حریم خصوصی کودک و حق والدین بر تربیت»، *فقه و حقوق خانواده*، شماره ۵۰، بهار و تابستان.
- اسکندری، مصطفی (۱۳۸۹)، «ماهیت و اهمیت حریم خصوصی»، *حکومت اسلامی*، سال ۱۵، شماره ۴، زمستان.
- اسمیت، فیلیپ (۱۳۸۷)، *درآمدی بر نظریه فرهنگی*، ترجمه حسن پویان، تهران، دفتر پژوهش‌های فرهنگی.
- افراسیابی، حسین (۱۳۸۸)، «بررسی راهکارهای توسعه فرهنگی شهر شیراز از دیدگاه کارشناسان فرهنگی و جوانان»، *شهرداری شیراز: معاونت برنامه‌ریزی، گروه مطالعات و پژوهش، فروردین*.
- افشار، لایلا و نعمتی، علی (۱۳۸۸ و ۱۳۸۹)، «حریم خصوصی در پژوهش‌های معطوف به انسان بر مبنای آموزه‌های اسلامی»، *راهبرد فرهنگ*، شماره هشتم و نهم، زمستان ۱۳۸۸ و بهار ۱۳۸۹.
- امام خمینی، سیدروح‌الله (۱۳۷۹)، *تحریر الوسیله*، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره).
- انصاری، باقر (۱۳۸۳)، «حریم خصوصی در رسانه‌های همگانی»، *پژوهش و سنجش*، سال ۱۱، شماره ۳۹ و ۴۰، پاییز و زمستان.
- انصاری، باقر (۱۳۸۳)، «حریم خصوصی و حمایت از آن در حقوق اسلام، تطبیقی و ایران»، *مجله حقوق دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران*، شماره ۶۶، زمستان ۱۳۸۳.
- انصاری، باقر (۱۳۸۶)، *حقوق حریم خصوصی*، تهران، سمت.
- برزگر، عبدالرضا (۱۳۸۸ و ۱۳۸۹)، «حریم خصوصی و حقوق شهروندی در ارتباطات اجتماعی»، *عصر ارتباطات*، شماره ۱۵، زمستان ۱۳۸۸ و بهار ۱۳۸۹.

- بروجردی، مهدخت (۱۳۸۳)، «حریم خصوصی در جامعه اطلاعاتی» (و.ا): ۸۳/۱۰/۲۹
- www.bashgah.net
- بهره‌مند، حمید و جلالی فراهانی، امیرحسین (۱۳۹۳)، «شنود ارتباطات الکترونیک در حقوق کیفری ایران»، **مجلس و راهبرد**، سال ۲۱، شماره ۷۸، تابستان.
- بهشتی، سیدمحمد (۱۳۸۶)، «خانه و فرهنگ ایرانی»، **آبادی**، شماره ۵۵، ۱۳۸۶.
- پالاسما، یوهانی (۱۳۸۹)، «پدیدارشناسی مفهوم خانه در نقاشی، معماری و سینما(هویت، حریم خصوصی و مأوا)»، ترجمه امیر مجد، **نشریه صنعت سینما**، شماره ۹۷.
- پهلوان، چنگیز (۱۳۷۱)، **فرهنگ شناسی، گفتارهایی در زمینه فرهنگ و تمدن**، تهران، قطره.
- توحیدفام، محمد (۱۳۷۹)، «موانع توسعه فرهنگی در ایران: بر اساس رهیافت‌های متفاوت توسعه»، **مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی**، شماره ۴۹، پاییز ۱۳۷۹.
- تودارو، مایکل (۱۳۶۷)، **توسعه اقتصادی در جهان**، ترجمه غلامعلی فرجادی، تهران، سازمان برنامه و بودجه.
- جلالی فراهانی، امیرحسین (۱۳۸۴)، «پول‌شویی الکترونیکی»، **فصلنامه فقه و حقوق**، شماره ۴.
- جلالی فراهانی، امیرحسین (۱۳۸۶)، «مزیت‌ها و محدودیت‌های فضای سایبر در حوزه‌های آزادی بیان، آزادی اطلاعات و حریم خصوصی»، **دادگستری**، شماره ۵۹، تابستان ۱۳۸۶.
- حبیب‌پور گنابی، کرم و غفاری، غلامرضا (۱۳۹۰)، «توسعه فرهنگی زنان (مطالعه موردی: استان قم)»، **زن در فرهنگ و هنر**، دوره ۳، شماره ۲، زمستان ۱۳۹۰.
- خانی، علیرضا (۱۳۹۲)، «جایگاه توسعه فرهنگی کجاست؟»، **روزنامه اطلاعات**، شنبه ۲۹ تیر ۱۳۹۲، قابل دسترسی در پایگاه اینترنتی <http://www.ettelaat.com/etiran/2013/07/20>
- دنیس، مک کوئیل (۱۳۸۳)، **مخاطب شناسی**، ترجمه مهدی منتظر قائم، تهران، مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه، چاپ دوم، ۱۳۸۳.
- دهخدا، علی‌اکبر (۱۳۷۷)، **لغت‌نامه فارسی**، تهران، موسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، ۱۳۷۷.
- دینی، علی (۱۳۷۰)، «تفاوت کیفی مفهوم رشد و توسعه»، **کتاب توسعه**، شماره اول.
- راعی، مسعود (۱۳۸۹)، «حریم خصوصی و امر به معروف و نهی از منکر»، **حکومت اسلامی**، سال ۱۵، شماره ۲، تابستان.
- رشید پور، علی (۱۳۸۷)، **بورسی نقش دانشگاه آزاد اسلامی در توسعه فرهنگی کشور (پژوهشنامه دانشگاه آزاد اسلامی و توسعه)**، تهران، مرکز تحقیقات استراتژیک.
- روح‌الامینی، محمود (۱۳۶۸)، **زمینه فرهنگ شناسی**، تهران، عطار.
- زاهد، سعید (۱۳۸۴)، «انگاره‌ای اجمالی با تأکید بر موانع عمده توسعه فرهنگ بومی در باب توسعه فرهنگی در ایران»، **راهبرد توسعه**، سال ۱، شماره ۳.

- زرکلام، ستار (۱۳۸۶)، «حریم خصوصی ارتباطات اینترنتی (مطالعه در حقوق ایران و اتحادیه اروپا)»، **معارف اسلامی و حقوق**، سال ۸، شماره ۱، بهار و تابستان.
- ساریخانی، عادل و موسوی، سیدمحمد (۱۳۹۰)، «قلمرو پوشش و حریم خصوصی در سیاست کیفی اسلام»، **فصلنامه نظم و امنیت انتظامی**، شماره ۴، سال ۴، زمستان.
- سریع القلم، محمود (۱۳۷۳)، «نظریه انسجام درونی»، **نامه فرهنگ**، شماره ۱۳.
- سیار، غلامعلی (۱۳۶۹)، «رستاخیز فرهنگی، پشتوانه هویت ملی»، **اطلاعات سیاسی - اقتصادی**، شماره ۳۹، ۱۳۶۹.
- سیدسعادت، فهیمه (۱۳۹۲)، «صیانت از حریم خصوصی در فضای مجازی براساس هنجارهای اسلامی»، **راهبرد فرهنگ**، شماره ۲۳، پاییز.
- شهباز قهفرخی، سجاد (۱۳۹۲)، «حریم خصوصی فیزیکی افراد در آیین فقه امامیه و حقوق ایران»، **مجله پژوهش‌های فقهی**، دوره ۹، شماره ۱، بهار و تابستان ۱۳۹۲.
- شهید اول (۱۴۱۴.ق)، **الدروس الشریعیه**، قم، دفتر انتشارات اسلامی.
- شهید ثانی (۱۴۱۹.ق)، **مسالك الافهام الی تنقیح شرایع الاسلام**، قم، موسسه معارف اسلامی.
- صالحی امیری، سید رضا و همکاران (۱۳۸۸)، **برنامه ریزی فرهنگی**، تهران، پژوهشکده تحقیقات راهبردی.
- صالحی امیری، سید رضا و همکاران (۱۳۸۹)، **توسعه فرهنگی**، تهران، پژوهشکده تحقیقات راهبردی.
- صفایی، سیدحسین و جعفری، علی (۱۳۹۱)، «رابطه آزادی اطلاعات با حریم خصوصی»، **حقوق اسلامی**، سال ۹، شماره ۳۳، تابستان.
- صوفی زمرد، محسن (۱۳۹۰)، «نقض حریم خصوصی و چالش‌های فراروی پلیس در نظارت ویدئویی»، **فصلنامه مطالعات پیشگیری از جرم**، شماره ۲۱، زمستان ۱۳۹۰.
- صیقل، یزدان و حسینی، سید مهدی (۱۳۸۹)، «پیشگیری کنشی از جرایم سمعی و بصری»، **مطالعات پیشگیری از جرم**، سال ۵، شماره ۱۶، پاییز.
- عامری، معصومه و عامری، زهرا (۱۳۹۰)، «حریم خصوصی در کلام و سیره امام علی (ع)»، **علوم سیاسی**، سال ۱۴، شماره ۵۶، زمستان.
- عظیمی، حسین (۱۳۷۴)، «**فرهنگ و توسعه ملی**»، خلاصه مقالات سمینار توسعه فرهنگی، تهران، معاونت پژوهشی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- عمید، حسن (۱۳۶۴)، **فرهنگ عمید**، تهران، امیر کبیر.
- فاضلی، نعمت الله و همکاران (۱۳۷۶)، **فرهنگ و توسعه**، تهران، سازمان چاپ و نشر وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- فرانسس، کار نکر اس (۱۳۸۴)، **زوال فاصله‌ها (چگونه انقلاب ارتباطات زندگی ما را تغییر خواهد داد)**، مترجم نصراله جهانگرد و همکاران، تهران، شورای عالی اطلاع رسانی، چاپ اول.

- فنکوهی، ناصر (۱۳۷۹)، **درآمدی بر انسان‌شناسی**، تهران، نی.
- قاضیان، حسین (۱۳۷۱)، «نظریه‌های توسعه و عوامل فرهنگی»، **فرهنگ توسعه**، شماره ۴.
- قنوتی، جلیل و جاور، حسین (الف) (۱۳۹۰)، «حریم خصوصی؛ حق یا حکم»، **حقوق اسلامی**، سال ۸، شماره ۳۱، زمستان.
- قنوتی، جلیل و جاور، حسین (ب) (۱۳۹۰)، «مبنای احترام در شناسایی و حمایت از حریم خصوص در حوزه ارتباطات»، **حقوق اسلامی**، سال ۸، شماره ۲۹، تابستان.
- کاظم‌زاده، موسی و کوهی، کمال (۱۳۸۹)، «نقش وسایل نوین ارتباط جمعی در توسعه فرهنگی، موانع و راهکارها»، **نامه پژوهش فرهنگی**، سال ۱۲، شماره ۱۲، زمستان.
- کوشکی، غلامحسین (۱۳۸۶)، «حمایت از حریم خصوصی در مکان خصوصی در مقررات دادرسی کیفری ایران»، **دادگستری**، شماره ۵۸، بهار.
- گارن، کوهن (۱۳۸۰)، «اینترنت و مسائل نظارتی بین‌المللی، چالش‌های حقوقی و اطلاعاتی و اجتماعی»، **فصلنامه رایانه‌ای**، تهران، نشر خانه کتاب، بهمن ۱۳۸۰.
- مایک، وارد (۱۳۸۴)، **روزنامه نگاری الکترونیکی**، ترجمه علی‌اصغر کیا، تهران، موسسه انتشاراتی روزنامه ایران.
- مجلسی، محمدباقر (۱۴۰۳.ه.ق)، **بحار الانوار**، بیروت، مؤسسه الوفا، چاپ دوم.
- مجلسی، محمدتقی (۱۴۰۶.ه.ق)، **روضه المتقین فی شرح من لایحضره الفقیه**، قم، مؤسسه کوشانپور.
- محسنی، منوچهر (۱۳۸۰)، **جامعه‌شناسی جامعه اطلاعاتی**، تهران، مؤسسه انتشارات آگاه، چاپ اول.
- محسنیان، سید علی (۱۳۸۳)، «ورود رسانه‌ها به حریم خصوصی»، **پژوهش و سنجش**، سال ۱۱، شماره ۳۹ و ۴۰، پاییز و زمستان.
- مرتضی، هشام (۱۳۸۷)، **اصول سنتی ساخت و ساز در اسلام**، ترجمه ابوالفضل مشکینی و کیومرث حبیبی، تهران، مرکز مطالعاتی و تحقیقاتی شهرسازی و معماری، چاپ اول.
- مسائلی، صدیقه (۱۳۸۸)، «نقشه پنهان به مثابه دست‌آورد در مسکن سنتی کویری ایران»، **هنرهای زیبا**، شماره ۳۷.
- معماریان، غلامحسین و هاشمی طفرالجردی، مجید و کمالی‌پور، حسام (۱۳۸۹)، «تأثیر فرهنگ دینی بر شکل‌گیری خانه: مقایسه تطبیقی خانه در محله مسلمانان، زرتشتیان و یهودیان کرمان»، **فصلنامه تحقیقات فرهنگی**، دوره سوم، شماره ۲.
- معماریان، غلامحسین (الف) (۱۳۸۹)، **سیری در مبانی نظری معماری**، تهران، سروش دانش، چاپ چهارم.
- معماریان، غلامحسین (ب) (۱۳۸۹)، **معماری ایرانی**، تهران، سروش دانش، چاپ دوم.

- معین، محمد(۱۳۸۵)، **فرهنگ فارسی معین**، به اهتمام عزیزاله علی‌زاده و محمود نامنی، تهران، نامن، چاپ اول.
- معین‌آبادی، رضا(۱۳۸۳)، «ارسانه‌ها و حریم خصوصی افراد(شیوه‌های حمایت از حریم خصوصی در حقوق ایران و کشورهای آلمان، اسپانیا، فرانسه، ایتالیا، انگلیس و آمریکا»، **پژوهش و سنجش**، سال ۱۱، شماره ۳۹ و ۴۰، پاییز و زمستان.
- منصورنژاد، محمد(۱۳۸۶)، «نظام اسلامی و حریم خصوصی شهروندان»، **حکومت اسلامی**، سال ۱۲، شماره ۴۴، تابستان.
- موسی‌زاده، ابراهیم و مصطفی‌زاده، فهیم(۱۳۹۱)، «نگاهی به مفهوم و مبانی حق بر حریم خصوصی در نظام حقوقی عرفی»، **فصلنامه بررسی‌های حقوق عمومی**، سال اول، شماره ۲، زمستان.
- نقیبی، سیدابوالقاسم(۱۳۸۹)، «حریم خصوصی در مناسبات و روابط اعضای خانواده»، **فقه و حقوق خانواده**، سال ۱۵، شماره ۵۲، بهار و تابستان.
- نیس‌بام، هلن(۱۳۸۱)، «حمایت از حق خلوت در عصر اطلاعات»، ترجمه عباس ایمانی، **مجله پژوهش‌های حقوقی**، شماره ۲.
- نیک‌بخت، محسن و سیدصدر، سید ابوالقاسم(۱۳۸۱)، **دایره المعارف معماری و شهرسازی(مصور)**، تهران، آزاده.
- واعظی، سیدمجتبی و علی‌پور، سیدعلی(۱۳۸۹)، «بررسی موازین حقوقی حاکم بر حریم خصوصی و حمایت از آن در حقوق ایران»، **حقوق خصوصی**، سال ۷، شماره ۱۷، زمستان.
- وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی(۱۳۸۱)، **رفتارهای فرهنگی ایرانیان**، تهران، دفتر طرح‌های ملی، پاییز، انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- ولی‌زاده اوغانی، محمدباقر(۱۳۹۳)، «اصول و اندیشه‌های اخلاقی در ساختار فضایی خانه‌های سنتی ایران اسلامی»، **پژوهش هنر**، سال ۴، شماره ۷، بهار و تابستان.
- هارلو، کارل(۱۳۸۳)، **شبه‌جرم**، ترجمه کامبیز نوروزی، تهران، میزان، چاپ اول.
- یونسکو(۱۳۷۶)، **توسعه در بستر فرهنگ**، ترجمه نعمت‌الله و محمد فاضلی، تهران، مرکز بنیادی.
- یونسکو(۱۳۷۶)، **فرهنگ و توسعه رهیافت مردم‌شناختی توسعه**، تهران، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.

- Beauchamp, Tom and Childress, James F(2009), **Principles pf Biomedical Ethics**, Oxford, Oxford University Press.
- **Oxford Advanced Learner's Dictionary**,(1989), Oxford university press, 4th.
- **Oxford Dictionary of Law**,(1997), Oxford university press, 4th.
- Rochon, T.R. (1998), **Culture Moves: Ideas, Activism and Changing Values**, Princeton University Press.

- Rotenberg, Marc(2012), " Preserving Privacy in the Information Society", available at:
http://www.unesco.org/webword/infoethics_2/eng/papers_10.htm
- UNESCO(1982), *Mexico City Declaration on Cultural Policies*, Final Report of World Conference on Cultural Policies, Mexico City.
- UNESCO(2000), *Change in Continuity: Concepts and Tools for a Cultural Approach to Development*, UNESCO Press.